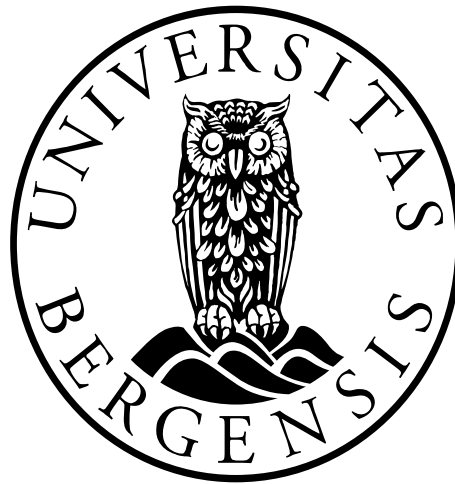

Fra krenkelse til anerkjennelse?

En kvalitativ studie av oppreisningsordninger for tidligere
barnevernsbarn

Ingjerd Raanes Vangstad

Masteroppgave i barnevern
Høst 2013

Det psykologiske fakultet
HEMIL-senteret
Universitetet i Bergen

Veiledere:

Kaare T. Pettersen, Høgskolen i Østfold og Ragnhild Hollekim, Universitetet i Bergen

Førord

Masteroppgaven i barnevern er ferdig og jeg ser tilbake på fire år med deltidsstudier med stolthet og glede. Dette har vært nyttig og lærerikt, men til tider krevende arbeid. Det er flere jeg ønsker å takke for at målet er nådd.

Først og fremst vil jeg takke de seks informantene som stilte opp og valgte å bruke sin tid på å la seg intervju av meg. Dere har bidratt med verdifull kunnskap, og denne masteroppgaven hadde ikke blitt til uten dere. Tusen takk!

Gjennom prosessen har jeg vært så heldig å ha to kunnskapsrike veiledere. Takk til min hovedveileder Kaare T. Pettersen ved Høgskolen i Østfold for at du for det første introduserte meg for temaet og deretter veiledet meg gjennom prosessen på en glimrende måte. Takk til biveileder Ragnhild Hollekim ved Universitetet i Bergen. Dere har begge hatt en spesiell evne til å bidra med både støtte og utfordringer slik at jeg i etterkant av veiledning har følt både forundring og lettelse på samme tid.

Takk til mine gode kollegaer og ledere for støtte og oppmuntring gjennom årene med deltidsstudier. Takk til mine kunnskapsrike medstudenter for alle hyggelige møter i Bergen. Jeg er glad for den kontakten vi har hatt underveis.

Til venner og familie – tusen takk for at dere har stilt opp og bidratt på ulike måter. Foreldre og søsken, dere er en fin gjeng – takk for alt dere har gjort for å hjelpe til. Storesøster Tuva, takk for at jeg fikk være hos dere i Bergen. Kristoffer, jeg ønsker å takke deg spesielt for at du har holdt ut med å ha en samboer som til tider har vært fraværende og preget av å ha hatt veldig mye å gjøre. Din støtte har hatt stor betydning for meg. Til deg, Oscar: det å bli mammaen din underveis har gitt meg mye glede, inspirasjon og motivasjon.

Halden, 18. november 2013

Ingjerd Raanes Vangstad

Innhold

Innledning	7
Problemstilling og forskningsspørsmål	9
Avgrensing, begrepsavklaring og presentasjon av sentral forskning	9
Avgrensing og studiens begrensning	9
Aktuelle begreper	10
Sentral forskning på området	11
Bakgrunn og kontekst	12
Under omsorg av barnevernet – et tilbakeblikk	12
Konsekvenser, årsaker og implikasjoner	15
Oppreisning for tidligere barnevernsbarn	16
Oppreisningsordninger i Norden	16
Erstatning og oppreisning til tidligere barnevernsbarn i Norge	17
Vedtekter i henhold til Stavangermodellen	20
Teoretisk perspektiv	22
Ansvaret for fortiden - generelt om oppreisning	22
Teori om krenkelse og anerkjennelse	24
Former for anerkjennelse	25
Former for krenkelse	26
Teori om anerkjennelse og krenkelse knyttet til arbeid med sosialt arbeid, barnevern og oppreisning	28
Metode	30
Hermeneutisk tilnærming og kritisk teori	30
Konstruksjonisme	31
Kvalitativ metode og undersøkelsesdesign	32
Kvalitativt intervju	32
Validitet, reliabilitet og overførbarhet	33
Forforståelse og egen posisjon	35
Utvelging av informanter og andre forberedelser	36
Forskningsetiske vurderinger	37
Tematisk analyse	38
Analyse	39
Søkernes krenkelseserfaringer: systematikk og voldsmohet	41
Mangel på kjærlighet og nærhet	41

Aktivt mishandlet	42
Stigmatisert, ekskludert og mindre verdt.....	43
”Det burde vært likt” – Om organisering, samarbeid og vurderinger	44
Delt ansvar og utfordrende samarbeid	44
Inkludere eller ekskludere? Vedtektene styrer	45
Alvorlig nok?	46
Oppreisningsordning og søker: tilrettelegging og ivaretagelse.....	48
Belyse saken i søkers favør.....	48
Tid, respekt og ydmykhet	49
Hensynet til søkerens grenser	49
Viktige og virksomme ordninger	51
Beskrivelsene fram i lyset.....	51
Oppreisning virker	51
Drøfting	53
Søkerens krenkelseserfaringer	53
Veier til anerkjennelse via oppreisningsordningene	55
Nye krenkelseserfaringer?.....	58
Alternative veier til anerkjennelse og oppreisning for tidligere banevernsbarn	61
Oppsummering og konklusjon	64
Vedlegg.....	70

Sammendrag

Bakgrunn: Granskinger av forhold ved barnevernets historie i Norge viser at livet under offentlig omsorg for noen barnevernsbarn har vært preget av omsorgssvikt og overgrep. Forholdene bekreftes og understrekes av tidligere barnevernsbarn som forteller om sin barndom. I flere kommuner og fylker finnes det derfor ordninger som tilbyr oppreising og beklagelser til tidligere barnevernsbarn. I denne masteroppgaven studeres oppreisningsordningene for tidligere barnevernsbarn i lys av teori om krenkelse og anerkjennelse. Empirien er basert på kvalitative intervjuer med seks saksbehandlere som arbeider i oppreisningsordninger. Forskningsspørsmålene i prosjektet dreier seg om hvilke krenkelseserfaringer som ligger til grunn for søknader om oppreising, ordningenes organisering, hvordan saksbehandlerne arbeider, i hvilken grad oppreisningsordningene er egnet til å gi mennesker med krenkelseserfaring anerkjennelse, samt denne kunnskapens nytteverdi i dag.

Funn: I søknader om oppreising beskriver søkere å ha manglet kjærighet og nærhet til omsorgspersoner og å ha vært utsatt for alvorlige og systematiske markeringer av mindreverd og aktiv mishandling. De oppreisningsordningene som er omfattet av undersøkelsen har likhetstrekk, men fungerer også ulikt på mange områder. Søknader om oppreising vurderes og kategoriseres etter alvorlighetsgrad og hendelsene sees i forhold til kontekst. Saksbehandlerne forteller at de arbeider for at søkere skal føle seg respektert og lyttet til.

Konklusjon: Møtet med oppreisningsordningene vil trolig oppleves som anerkjennende for noen søkere. De mange ulikhetene mellom ordninger samt det faktum at flere tidligere barnevernsbarn ikke omfattes av ordningene, kan imidlertid anses for å være forhold som i verste fall kan påføre nye krenkelseserfaringer. Temaet er interessant i et barnevernsperspektiv blant annet fordi det understreker de alvorlige konsekvensene av et ikke godt nok fungerende barnevern. Det anerkjennelsesteoretiske perspektivet bidrar med en tydeliggjøring av hvilke utfordringer som knyttes til det å iverksette tiltak rettet mot utsatte grupper i samfunnet. Det er behov for forskning og kunnskapsutvikling på området.

Innledning

Siden begynnelsen av det nye årtuset er det gjennomført flere kartlegginger og granskninger av barnevernets historie i Norge. En av de mest omfattende er Befring-utvalgets utredning ”Barnehjem og spesialskoler under lupen” – Norges offentlige utredninger nr. 23 - som tar for seg situasjonen til de barna som levde i barnehjem og skolehjem i perioden 1945-1980. Her konkluderes det med at den omsorgen som er gitt barnevernsbarn i Norge har vært av svært varierende kvalitet. Kartleggingen slår fast at mange av barnevernsbarna ble utsatt for omsorgssvikt og overgrep da de var under offentlig omsorg – det være seg i barnehjem, i såkalte skolehjem eller i fosterhjem (Barne- og familiedepartementet 2004).

Funnene i den granskingen jeg refererer til er en av de viktigste årsakene til at det i dag finnes oppreisningsordninger som fungerer slik de gjør. De kommunale og fylkesvise oppreisningsordningene for tidligere barnevernsbarn er opprettet for å gi de menneskene det gjelder en økonomisk oppreisning og en uforbeholden unnskyldning fra det offentlige. I dag er det gjennomført og avsluttet slike prosjekter i flere større byer og fylker i Norge. Det finnes ordninger som fortsatt er i drift. Hensikten med at det organiseres på denne måten skal være at unnskyldningene da gis direkte fra dem som hadde plasserings- og/eller tilsynsansvar for den enkelte. Oppreisningsordningene fungerer noe ulikt i forskjellige kommuner og fylker. Det er blant annet store variasjoner i størrelsen på oppreisningsbeløpene som utbetales. De ordningene som ofte beskrives som de beste for søkerne, er organisert etter det som omtales som Stavangermodellen (Blom 2012). Disse fungerer slik at personer som selv mener at de er gitt manglende omsorg i barnevernsinstitusjoner, fosterhjem eller skolehjem før 1. januar 1993 kan søke utvalget i sitt fylke om oppreisning i en tidsavgrenset periode. Her er det innvilget og utbetalt fra kr. 200 000,- til kr. 725 000,- til de som er tilkjent oppreisning, avhengig av omsorgssvikten og overgrepens omfang og alvorlighetsgrad (ibid). En gjennomgang av ordningene viste at ved utgangen av 2009 var 2637 av 3987 søkere blitt tilkjent oppreisning og til sammen er over 1,3 milliarder kroner utbetalt (Pettersen 2010). Fordi det fortsatt finnes aktive ordninger, forventes det at tallene er høyere i dag. Beløpene som utbetales igjennom disse ordningene kan altså være på flere hundre tusen kroner. Pengene skal, i følge myndighetene, være symbolske og representere den anerkjennelsen som samfunnet i dag ønsker å gi søkerne (Pettersen & Simonsen 2010).

En søknad om oppreisning inneholder som regel informasjon om søkeren som barn, opplysninger om omsorgssituasjonen før og etter plasseringen og hva søkeren beskriver å ha vært utsatt for av mangler i omsorgen og/eller overgrep. I løpet av vurderingsprosessen skal det legges vekt på søkerens egne fortellinger om hvordan de hadde det da de var barn under offentlig omsorg og hvordan de har hatt det etter at de ble voksne. Det kan også legges ved uttalelser fra lege og /eller psykolog som beskriver det samme. I tillegg til annen dokumentasjon, er det dette som ligger til grunn for de beslutningene som tas i oppreisningssekretariatene (Blom 2012). I seg selv kan dette være en grunn til å studere oppreisningsordningene i et barnevernfaglig perspektiv. Her vil det kunne ligge store mengder informasjon som beskriver barnevernets og barnevernsbarnas historie i Norge. De vurderingene og beslutningene som tas, vil samtidig kunne gi en pekepinn på hvordan vi ser på hendelsene i dag. Dette er interessant i lys av et perspektiv hvor man er opptatt av historisk utvikling og endring i synet på barn og barns posisjon i samfunnet. I denne oppgaven vil jeg ta for meg overnevnte elementer. Det som hovedsakelig blir fokus her, er imidlertid det jeg anser for å være spørsmålet om hvorvidt de tidligere barnevernsbarnas interesser ivaretas av ordningene. Det er kommet til dels sterk kritikk av oppreisningsordningene for tidligere barnevernsbarn de siste årene. Et eksempel er en uttalelse fra en representant for tidligere barnevernsbarn som sier til NRK at oppreisningsordningene må anses som å være årsaken til selvmord og død hos flere mennesker (NRK Trøndelag 2011). Også Edvard Befring kritiserer det han kaller forskjellsbehandling av søkere som kan betegnes som nye overgrep mot dem (NRK Nyheter 2011).

Hittil er det gjort lite forskning på oppreisningsordningene for tidligere barnevernsbarn. Denne undersøkelsen vil kunne bidra til å fylle noen kunnskapshull samt å tydeliggjøre hva slags forskning det er behov for på området. I følge Blom (2012) har oppreisningsordningene for tidligere barnevernsbarn to formål. For det første skal den enkelte søker føle seg oppreist etter å ha fått en uforbeholden unnskyldning fra det offentlige. I tillegg skal samfunnet og barnevernet i dag ta lærdom av det som skjedde slik at vi unngår at barn som er under barnevernets omsorg blir utsatt for omsorgssvikt og systematiske overgrep i fremtiden. Også denne studien har to formål:

- 1) Å beskrive hva som kjennetegner organisering og praktiske forhold, samt å kunne drøfte hvorvidt og hvordan ordningene er egnet til å fungere i forhold til denne intensjonen.

- 2) Å ha en nytteverdi for samfunnet og dagens barnevern slik at det kan tas lærdom av de historiene som kommer frem ved at vi har slike ordninger.

Disse formålene søkes ivaretatt gjennom intervjuer av saksbehandlere som arbeider eller har arbeidet i oppreisningssekretariater.

Problemstilling og forskningsspørsmål

Følgende problemstilling ligger til grunn for prosjektet: *Hvordan kan formålene med og betydningen av det tilbudet som gis via oppreisningsordningene for tidligere barnevernsbarn forstås i lys av teori om krenkelse og anerkjennelse?*

Undersøkelsen vil dreie seg om å belyse følgende forskningsspørsmål:

- 1) Hvilke krenkelseserfaringer fremkommer av saksbehandlernes beskrivelser av søknader om oppreisning?
- 2) Hvordan er oppreisningsordningene organisert, hva vektlegges i arbeidet og hva består utfordringene i?
- 3) Oppreisningsordningene for tidligere barnevernsbarn – et egnet tiltak for å gi mennesker med krenkelseserfaring anerkjennelse?
- 4) Hvordan kan kunnskap og erfaringer fra arbeidet med oppreisning for tidligere barnevernsbarn komme til nytte for barnevernet i dag?

Avgrensning, begrepsavklaring og presentasjon av sentral forskning

Avgrensning og studiens begrensning

Det første forskningsspørsmålet innebærer at jeg kommer til å være ute etter generelle beskrivelser av de krenkelseserfaringene som fremkommer av egenerklæringene som tidligere barnevernsbarn gir til saksbehandlerne i oppreisningssekretariatene når de skal søke om oppreisning. Jeg anser dette som sentral kunnskap fordi det er nettopp disse historiene som er årsaken til at mennesker søker om oppreisning. Det vil være relevant å undersøke hvilke typer krenkelser det er snakk om, slik at dette kan sees i sammenheng med ulike former for anerkjennelse. Under forskningsspørsmål 2 vil jeg se nærmere på hva som kjennetegner oppreisningsordningene. Det betyr at jeg skal kunne beskrive bakgrunn, formål og gi et bilde av hvordan ordningene fungerer og ser ut i praksis. Informasjon om dette vil jeg få ved å

intervjue saksbehandlerne, men også ved å studere beskrivelser, vedtekter og annen tilgjengelig informasjon som foreligger. Jeg er også opptatt av hvilke utfordringer saksbehandlerne mener at arbeidet består i, spesielt knyttet til hvordan vurderinger gjøres. Deretter spør jeg i forskningsspørsmål 3 om hvorvidt ordningene fungerer i tråd med intensjonen. Her må det legges til grunn at de beskrivelsene jeg får av informantene er slik de er med utgangspunkt i deres roller som saksbehandlere og ansatte i ordningen. Jeg vil ikke få førstehånds kjennskap til hvordan brukerne av oppreisningsordningene opplever dette. Det ville ha krevd direkte kontakt med søkerne, noe som hadde vært svært interessant, men som jeg ikke skal ha i denne omgang. Ved å se de som arbeider i oppreisningsordningene sine beskrivelser av sitt arbeid i lys av det som foreligger av informasjon om hva som er intensjonene med ordningen, mener jeg at jeg kan få et generelt og helhetlig innblikk i hvordan oppreisningsordningene fungerer selv om jeg altså ikke har snakket med dem det gjelder om deres subjektive opplevelse av dette.

Aktuelle begreper

Jeg tar utgangspunkt i at begrepet krenkelse kan forstås som 1) fysiske overgrep, 2) tap av rettigheter og 3) stigmatisering (Honneth 2008). Hva begrepet anerkjennelse består av vil også i hovedsak sees i lys av Honneths (ibid) teori. Dette utdypes nærmere i teorikapittelet.

Jeg har valgt å bruke begrepene oppreisningsordningene og/eller ordningene. Dette gjelder de kommunale og fylkeskommunale oppreisningsordningene for tidligere barnevernsbarn som har vært aktuelle for min undersøkelse når ikke annet er presisert. Det finnes ulike typer ordninger, og jeg kommer tilbake til en beskrivelse av hvilke som omfattes av denne undersøkelsen under beskrivelsen av utvalg i metodekapittelet.

De menneskene jeg har intervjuet blir omtalt som informanter eller saksbehandlere.

Mennesker som omfattes av oppreisningsordningene blir omtalt som tidligere barnevernsbarn eller søkere. Ved noen anledninger vil ikke betegnelsene tidligere barnevernsbarn eller søker være presise nok, blant annet fordi ikke alle tidligere barnevernsbarn vil definere seg selv som å være i behov av oppreisning. Underveis vil jeg derfor komme til å presisere om det er snakk om alle tidligere barnevernsbarn, søkere til oppreisningsordningene, personer som har fått innvilget oppreisning eller personer som har fått avslag eller som ikke omfattes av ordningene.

Sentral forskning på området

Ved hjelp av et litteratursøk har jeg kommet frem til at den eneste studien som er gjort av oppreisningsordningene i Norge, er Karen-Sofie Pettersen (2010) ved Universitetet i Oslo sin undersøkelse foretatt på oppdrag fra Kommunesektorens interesse- og arbeidsgiverorganisasjon. Denne undersøkelsen er en kartleggingsstudie av oppreisningsordningene i Norge. Hensikten var å lage en oversikt med fokus på antall kommuner med slike ordninger, organisatoriske og økonomiske forhold og variasjoner mellom ordningene. Undersøkelsen er basert på materiale fra spørreundersøkelser som ble sendt ut til kommunene, samt innhenting av opplysninger fra vedtekter og andre dokumenter. Det er også foretatt intervjuer med åtte informanter som har erfaring med etablering av oppreisningsordninger. Når det gjaldt den nettbaserte spørreundersøkelsen, bestod utvalget av rådmenn i 226 av landets 430 kommuner. Det ble også hentet inn opplysninger om antall søkere, innvilgelser og utbetalte beløp via rapporter og andre dokumenter fra alle oppreisningsordninger i Norge. Pettersen (2010) fant 30 ulike oppreisningsordninger for tidligere barnevernsbarn fordelt på 124 kommuner, noen aktive og andre avsluttede. 310 kommuner hadde ikke vedtatt noen oppreisningsordning på undersøkelsestidspunktet.

Felles for alle ordningene er formålet om å rette en uforbeholden unnskyldning til tidligere barnevernsbarn utsatt for omsorgssvikt og mishandling i fosterhjem eller i institusjon. Med oppreisningsordningene har kommunene til hensikt å ta moralsk ansvar for dette.

Kartleggingen viser imidlertid at det er store variasjoner mellom de oppreisningsordningene som finnes for tidligere barnevernsbarn i Norge i dag. Pettersen (2010) konkluderer i sin studie med at variasjonene dreier seg om alt fra organisatoriske forhold til forskjellige målgrupper for ordningene og stor ulikhet i de summene som blir utbetalt. Hun mener at ytterligere forskning på temaet kan bidra med nyttig kunnskap om offentlig omsorg for barn og som grunnlag for diskusjon omkring dagens barnevern.

Bakgrunn og kontekst

Under omsorg av barnevernet – et tilbakeblikk

Tilbakeblikk på barnevernets historie i Norge fra omtrent 1900 sees vanligvis i sammenheng med forholdene ved det norske samfunnet for øvrig. Det gjelder spesielt i forhold til at synet på barn, omsorg og oppdragelse har vært i utvikling (Hagen 2001). Vi finner tiltak som har hatt til hensikt å redde og skape bedre forhold for barn hele 100-150 år tilbake i tid (Ericsson 2009). Vanskeligstilte barn har imidlertid også vært ansett som mindre verdt og det har vært fokus på at samfunnet må beskyttes mot disse menneskene (Pettersen & Simonsen 2010).

Barnevernsinstitusjonenes historie i Norge begynner med det som i hovedsak var private tiltak på 1800- tallet. Da ble det opprettet flere varianter av institusjoner, såkalte tugthus, barnehjem og oppdragelsesanstalter som hadde til hensikt å ta vare på vanskeligstilte barn. Mot slutten av 1800-tallet kom den første offentlige kritikken mot disse institusjonene. Det ble hevdet at barna ikke fikk god nok omsorg og at de levde under uverdige forhold (Barne- og familiedepartementet 2004). Det som i dag anses for å være en sentral del av det ansvaret barneverntjenestene har for arbeid med kartlegging, oppfølging og kontroll av fosterhjemmene, var mangelfullt (Hagen 2001). I 1900 trådte Lov om behandling av forsømte barn, også omtalt som vergerådsloven, i kraft. Loven bar preg av et fokus på forebygging av kriminalitet og behandling av utfordrende atferd framfor bruk av fengselsstraff for barn. Det fantes hjemmel i loven for å plassere barn utenfor hjemmet (Hagen 2001). En av hensiktene med vergerådsloven var at det blant annet skulle skapes en mer oversiktelig situasjon hva gjaldt de mange og ulike institusjonene som var etablert. Vergerådene plasserte omtrent halvparten av de barna som ikke kunne leve sammen med sine foreldre, i fosterhjem. Den andre halvparten kunne plasseres i enten barnehjem eller i skolehjem, også kalt tvangsskoler. Hvor barnet ble plassert, var blant avhengig av hva slags behov man så hos den enkelte og hvorvidt man vurderte at barnet måtte skjermes for å ikke ha negativ innvirkning på andre. Vergerådsloven ga føringer for hvordan skolehjemmene skulle drives, men for barnehjemmene kom det ingen retningslinjer for hva slags omsorg som skulle tilbys her (Barne- og familiedepartementet 2004). I mellomkrigstida bar det som ble kalt *forsorg for barn* preg av å bestå av flere forskjellige aktører, både offentlige og private. Barn kunne omfattes av både vergerådsloven og fattigloven, og vedtak om plasseringer utenfor hjemmet ble gjort i henhold begge disse. Det var 163 barnehjem med til sammen over 4000 plasser i Norge i 1923. Barnehjemmene var stort sett private tiltak. De skulle være underlagt tilsyn,

men også her var det mangler og i hovedsak fokus på hygiene der tilsyn ble gjennomført (Hagen 2001).

En ny lov om barneverntjenester trådte i kraft i 1954, og barnevernet i Norge ble reformert både organisatorisk og faglig. Nå var man blant annet opptatt av å ivareta hensynet til barnets behov fremfor andre interesser og viktigheten av barns tilhørighet til foreldrene sine. I forarbeidene til loven ble det også påpekt fordelene av å plassere barn og unge i fosterhjem framfor i institusjoner. Det ble begrunnet med at et fosterhjem ville kunne tilby mer naturlige oppvekstmiljø enn det barnevernsinstitusjonene gjorde (Barne- og familiedepartementet 2004). Det ble innført egne presiseringer av at fosterhjem og barnevernsinstitusjoner skulle forhåndsgodkjennes og det skulle føres tilsyn av fylkesmannen (Hagen 2001). I samfunnet for øvrig ble det også stilt strengere krav til foreldres evne til å ivareta barns behov for emosjonell kontakt, tilknytning og tilrettelegging for utvikling (Ericsson 2002).

Siden omkring år 2000 har det vært gjennomført flere granskinger av forholdene ved barnehjem og skolehjem i Norge. Oslo, Bergen og Trondheim kommuner samt enkelte fylker har utarbeidet egne rapporter basert på lokale utredninger som konkluderer med at omsorgssvikt og overgrep mot barn er noe som preger historien til institusjonsbarnevernet i Norge (Blom 2012). I 2003-2004 ble det gjennomført en større nasjonal kartlegging av omfanget av omsorgssvikt og overgrep mot barnevernsbarn i Norge ledet av Edvart Befring. Kartleggingen omfatter barnehjem og spesialskoler i perioden 1945-1980, og bygger på tidligere barnevernsbarns egne beskrivelser, samt arkivmateriale og aktuell forskning. Utvalgets rapport "Barnehjem og spesialskoler under lupen" gir et unikt historisk innblikk i omfanget av overgrep og omsorgssvikt, spesielt med fokus på institusjonene, men også i barnevernet for øvrig. Utredningen hadde også som formål å undersøke hvordan samfunnet lot dette foregå, samt å se på hvilken funksjon tilsynsordningene har hatt (Barne- og familiedepartementet 2004).

I Norges offentlige utredninger nr. 23 slås det fast at kvaliteten på barnevernsinstitusjonene i Norge fram til 1980 må beskrives som svært varierende. Selvsagt ble ikke alle plasserte barn utsatt for omsorgssvikt og overgrep, og det skal utvises forsiktighet i forhold til generelle beskrivelser av barnas situasjon (Barne- og familiedepartementet 2004). Vi må ikke glemme det faktum at mange barn har fått god nok omsorg i fosterhjem og av ansatte i barnevernsinstitusjoner (Hagen 2001). Det viser seg imidlertid at omfanget av omsorgssvikt har vært stort og at det er begått til dels grove og systematiske overgrep mot barnevernsbarn i

Norge. Opphold ved institusjoner kunne være preget av generelle mangler i den daglige omsorgen, for eksempel i form av fravær av nærhet og trygghet, mangel på mat og klær og manglende oppfølging av helserelaterede problemer. Noen av barna ble utsatt for systematiske krenkelser ved institusjoner hvor dette var en del av hverdagen. Her kunne det være snakk om aktiv mishandling av både fysisk og psykisk karakter:

”Det totalbildet som framtrer, er at de ansatte ved disse institusjonene har vist stor oppfinnsomhet når det gjelder å påføre barn smerte og redselsopplevelser. Det berettes om korporlige avstraffelser, om pisking og andre voldelige handlinger og om isolasjon. Innesperring i mørke kjellerrom synes å ha vært en hyppig straffemetode” (Barne- og familiedepartementet 2004 s. 106).

I Norges offentlige utredninger nr. 23 presenteres det i samarbeid med stiftelsen Rettferd for taperne flere skildringer gjort av barnevernsbarn som har bodd på flere ulike barnevernsinstitusjoner. Disse bygger på selvbiografisk materiale fortalt i intervjuer. De tidligere barnevernsbarna beskriver her til dels elendige oppvekstvilkår i detalj, knyttet til både tid, sted og personer. Det kommer fram at overgrep var en del av hverdagen i noen av barnevernsinstitusjonene, og både ansatte og andre barn kunne begå slike handlinger. For mange bestod omsorgssvikten av generelle mangler når det gjaldt ivaretagelse av deres behov for trygghet og voksenkontakt. Noen av barna ble krenket på det groveste. Disse forteller i ettertid om systematisk bruk av vold og seksuelle overgrep. Barnevernsbarnas situasjon sees også her i sammenheng med det som kjennetegnet det samfunnet de vokste opp i. Barnehjem og spesialskoler var preget av underskudd på mange områder, og sanksjoner/straff var en sentral del av den gjeldende pedagogikken. Det beskrives at det fra myndighetenes side ble utarbeidet regelverk og retningslinjer for driften av institusjonene, men at det ikke fantes gode nok rutiner for å ivareta barnas rettigheter (ibid).

I sammenhenger som dette kan det være relevant å sammenligne norske forhold med kunnskap fra Sverige. Følgende gjennomgang danner et lignende bilde av situasjonen til barnevernsbarna der. Den svenske psykologen Anders Nyman (2012) deltok i den svenske Vanvårdsutredningen, altså den granskningen som i løpet av årene 2006-2011 ble gjort av barnevernets historie i Sverige. Han har sammenfattet søkerens fortellinger samt egne inntrykk og refleksjoner rundt temaet i boken *At lära av vanvård i den sociala barnavården* (Nyman 2012). Her presenteres materiale basert på intervjuer med tidligere barnevernsbarn som ble utsatt for omsorgssvikt og mishandling i institusjoner og i fosterhjem. De historiene

som kommer frem her er i stor grad sammenfattende med de vi kjenner fra Norge. Her har 866 personer fortalt om sin barndom under offentlig omsorg. Nesten alle som hadde vært plassert i fosterhjem (96 %) fortalte at de hadde opplevd omsorgssvikt der. Det samme gjaldt ca 70 % av de som hadde vært plassert i institusjon. Når det gjelder former for overgrep har 44 % rapportert at de var utsatt for fysisk vold, og 63 % av kvinnene og 43 % av mennene hadde vært utsatt for seksuelle overgrep. 87 % forteller at de ble forsømt som barn, altså at de opplevde fravær av omsorg og tilsyn (Socialdepartementet 2011).

Konsekvenser, årsaker og implikasjoner

Hva opplevelsene av omsorgssvikt og overgrep i institusjoner og fosterhjem har ført til av konsekvenser hos de som ble rammet, er et viktig perspektiv. Det kan imidlertid være en krevende oppgave å svare presist på dette, fordi det blant annet avhenger av overgrepens og omsorgssviktens omfang samt av en rekke andre risikofaktorer. I arkivmateriale finnes det beskrivelser av disse barna som indikerer at de har vært bekymrede, nervøse, deprimerte og ulykkelige. Med bakgrunn i det vi i dag vet om konsekvenser og omsorgssvikt blir forbindelseslinjene tydelige. Å være utsatt for omsorgssvikt og overgrep som barn kan også gi alvorlige senvirkninger av ulik art, noe mange tidligere barnevernsbarn kan bekrefte å ha erfart (Barne- og familiedepartementet 2004). Kirkengen (2009) påpeker sammenhengen mellom begrepene krenkelse og sykdom. Det er verdt å merke seg at disse på tysk er svært like - ”kränkung” og ”krankheit”. Årsaken til det er nettopp den sterke forbindelsen mellom årsak og virkning. Hun beskriver at krenkelser som påføres barn fungerer som gift for kroppen og fører til somatisk sykdom senere i livet. Forhold som vanskjøtsel, utrygghet, avvisning og mishandling i barndommen kan kobles til helt spesifikke somatiske diagnoser. Bindeleddet er som regel en form for psykisk reaksjon som for eksempel angst og depresjon.

Norges offentlige utredninger nr. 23 peker også på aktuelle årsaksforhold – altså hvordan det kunne skje at barn ble utsatt for omsorgssvikt og overgrep da de skulle ha vært i trygge hender under offentlig omsorg. Granskingen strekker seg over en lang periode, slik at det må tas hensyn til både ulik lovgivning og andre samfunnsmessige utviklingstrekk. Det er altså snakk om flere forskjellige årsaker (Barne- og familiedepartementet 2004). Forholdene kan, i følge Bunkholdt (2009), forklares med utgangspunkt i historiske, situasjonsbestemte- og personavhengige faktorer. Det er grunn til å se til de rådende normer, regler og det synet på barn og barndom som la føringer for at disiplin var ansett som sentralt i barneoppdragelse og

at straff og sanksjoner var legitimerede virkemidler. I tillegg bar mange av institusjonene preg av å mangle ressurser både i form av dårlig økonomi og mangelfull kompetanse hos personalet. Det fantes i liten grad noen form for faglig veiledning eller andre tiltak for å gjøre omsorgsgiverne i stand til å ivareta barna og deres spesielle behov (Bunkholdt 2009).

Ansvar for omsorgen for disse barna og institusjonene ser også ut til å ha vært et underprioritert område fra myndighetenes side (Barne- og familiedepartementet 2004).

Samtidig må det påpekes at mange voksne var klar over at de utførte handlinger og arbeidet på en slik måte at de begikk overgrep mot barna. Barns behov for nærhet og kjærlighet var ikke ukjent på første halvdel av 1900-tallet (Ericsson 2009).

Avdekking av forhold som nevnt over stiller en hel nasjon til ansvar. Fortellingene om barns lidelser motiverer oss til å jobbe for å forebygge at lignende overgrep skal kunne skje nå og i fremtiden. I tidligere barnevernsbarns historie ligger verdifull kunnskap (Nyman 2012).

Oppreisning for tidligere barnevernsbarn

Oppreisningsordninger i Norden

I Sverige ble det foretatt en utredning av tidligere barnevernsbarns situasjon i 2006. Bakgrunnen for dette var at historiene til mennesker som hadde opplevd overgrep og omsorgssvikt begynte å komme fram i media. I tillegg var erfaringene fra den norske granskningen kjent, og til sammen ble dette begrunnelsen for å gjennomføre en egen utredning i Sverige (Nyman 2012). Mange av de som ble intervjuet i forbindelse med denne granskningen kunne beskrive at det å få fortelle sin historie til myndighetene, å bli hørt og trodd, i seg selv var av stor betydning for dem (Socialdepartementet 2011). Det siste var nettopp en av hensiktene med utredningen. Videre har svenske myndigheter vært klare på at denne prosessen også skulle bidra til å utvikle kunnskap for fremtiden (Nyman 2012).

Som et resultat av overnevnte granskning ble det høsten 2011 gjennomført en nasjonal oppreisningsseremoni i Sverige. 1300 deltakere var til stede da representanter for svenske myndigheter beklaget de overgrepene tidligere barnevernsbarn var blitt utsatt for da de var under omsorg av det svenske barnevernet. Svenske myndigheter har nylig opprettet en oppreisningsordning som på mange måter ligner de vi har i Norge. Beslutningen ble tatt i 2012, og i forarbeidene ble det beskrevet at ordningen skulle bestå av tre deler. Tidligere barnevernsbarn som har vært utsatt for omsorgssvikt og overgrep under offentlig omsorg skulle for det første kunne få formell erkjennelse og en personlig beklagelse for det inntrufne.

Det skulle også være mulighet for økonomisk oppreisning på maksimalt 250 000 svenske kroner. I tillegg beskrives det at ordningen også må omfatte arbeid som tar sikte på å sikre at de barna som er under offentlig omsorg i dag opplever at de får god nok omsorg og at deres rettigheter blir ivaretatt (Larsson 2012). Til forskjell fra i Norge hvor vi har og har hatt fylkesvise og kommunale oppreisningsordninger, er den svenske organisert som en offentlig nasjonal oppreisningsordning. Nå har ärstattningsnämndens arbeid pågått i omtrent ett år, og det begynner å tegne seg et bilde av hvordan ordningen ser ut. Riksförbundet för Samhällets Styvbarn uttaler på sitt nettsted at ordningen er god og at den fungerer. Det vil si at den bidrar til å gi mange det de har behov for av oppreisning. I svenske medier kan vi imidlertid lese at mange mener ordningen er for snever og at mange er skuffet etter å ha fått avslag (SVT 2013). I mai 2013 var det behandlet 226 søknader. Omtrent 75 % av søkerne hadde fått innvilget oppreisning og beløpet på 250 000 svenske kroner (Jacobsson 2013). Ersättningsnämnden tar imot søknader frem til 31. desember 2014 (Ersättningsnämnden 2013).

Også i Danmark er det foretatt granskinger som på samme måte som i Norge og Sverige viser at det har vært begått overgrep mot danske barn som har vært plassert av sosiale myndigheter. I dag pågår prosjektet ”Anbragt i Historien”, en kartlegging av tidligere barnevernsbarns historier initiert av danske myndigheter. Det forventes å foreligge en sluttrapport herfra i 2014 (Anbragt i Historien 2013). I Danmark ser det imidlertid ikke ut til å være politisk vilje til å opprette oppreisnings- og/eller erstatningsordninger for tidligere barnevernsbarn på linje med sine skandinaviske naboland. Det begrunnes blant annet med at det ikke anses som hensiktsmessig å gjøre opp for gjerninger som ikke brøt med normer og regler på det tidspunktet de ble begått (Danmarks Radio 2011).

Erstatning og oppreisning til tidligere barnevernsbarn i Norge

I tillegg til de kommunale og fylkesvise oppreisningsordningene for tidligere barnevernsbarn som er fokus for denne studien, finnes det også andre erstatningsordninger som kan være aktuelle for tidligere barnevernsbarn. Statens rettferdsvederlagsordning (også kalt billighetserstatning) til mennesker som ”er kommet spesielt uheldig ut” kan spores helt tilbake til 1814. Ordningen er ment å fungere som en erkjennelse av det offentliges ansvar og en beklagelse av forhold som har gjort at mennesker har lidd overlast. Den øvre beløpsgrensen er kr. 200 000,-. Erstatningen vil alltid være et tillegg til andre velferdsgoder, men beløpet

beskrives av flere som relativt lavt. Tidligere barnevernsbarn, personer som har gått glipp av utdanning, ulike minoritetsgrupper og andre utsatte grupper er høyest representert blant søkerne. Interesseorganisasjoner og andre har pekt på flere svakheter ved denne ordningen. For det første stilles det her relativt strenge krav til dokumentasjon av de forholdene det søkes om erstatning for. Noen søkere beskriver at det å måtte fortelle sin historie til en saksbehandler og det å måtte forholde seg til et byråkratisk system i seg selv kan oppleves som re-traumatiserende. I tillegg er det slik at enkelte grupper, for eksempel tatere, fortsatt kjemper for anerkjennelse og likeverdighet samfunnet. Dette tatt i betraktning, vil det å måtte søke om oppreisning på grunnlag av at man er nettopp en del av en stigmatisert gruppe kunne medføre at enkelte opplever at ordningen representerer det motsatte av anerkjennelse og verdighet. Samlet sett kan det derfor være mulig å anta at det å søke om billighetserstatning for noen vil kunne medføre nye krenkelseserfaringer (Simonsen & Pettersen 2007). I Norges offentlige utredninger nr. 23 foretas det også en vurdering av de erstatningsordningene (alminnelig erstatningsrett og billighetserstatning) som tidligere skulle omfatte blant andre tidligere barnevernsbarn. Det konkluderes med at disse ikke har fungert tilfredsstillende for gruppa. Årsakene ligger først og fremst i problemer i forhold til reglene om foreldelse og beviskrav, samt manglende standardisering knyttet til vurderinger og behandling av søknader (Barne- og familiedepartementet 2004).

Funnene i Norges offentlige utredninger nr. 23 er som nevnt en av de viktigste årsakene til at vi i dag har egne kommunale og fylkeskommunale oppreisningsordninger for tidligere barnevernsbarn som fungerer slik de gjør. Stortingsmelding 24 (Barne- og familiedepartementet 2005) ble lagt fram nettopp på bakgrunn av at det i etterkant av utredningen ble klart at det forelå behov for erstatning og oppreisning hos tidligere barnevernsbarn. Her slås det fast at tidligere barnevernsbarn som har vært ofre for omsorgssvikt og mishandling da de var under omsorg av barnevernet, først og fremst skal ha tilbud gjennom ordinære velferdstjenester. De skal også ha mulighet til å søke Statens rettfærdsvederlagsordning. I meldinga beskrives det videre at den enkelte kommune må ta stilling til hvordan den ønsker å forholde seg til at det blir fremsatt krav om erstatning og oppreisning. Stiftelsen Rettferd for taperne og Støttegruppen for personer som har opplevd overgrep under offentlig omsorg uttaler seg i forbindelse med dette arbeidet. Begge gruppene påpeker blant annet viktigheten av at alle søkere bør få tilbud om like oppreisningssummer – det foreslås kr. 500 000 eller kr. 720 000. I tillegg beskrives det i Stortingsmelding 24 (ibid) at barnevernet styrkes på utvalgte områder som et resultat av de opplysningene som er kommet

frem. Det vises blant annet til det arbeidet som er gjort med økt fokus på og konkrete tiltak i forhold til kvalitet og kontroll med barnevernsinstitusjonene siden 2004. Formålet med tiltakene skal være å forhindre at barn opplever å bli utsatt for omsorgssvikt og overgrep under offentlig omsorg i fremtiden (Barne- og familiedepartementet 2005).

Den såkalte Morgensol-saken i Bergen anses også som å ha vært av betydning og bidratt med føringer for det videre arbeidet med å opprette oppreisningsordninger. Denne saken handlet om to kvinner som var plasserte ved barnehjemmet Morgensol som barn og deres kamp for oppreisning for de krenkelsene som ble begått mot dem ved barnehjemmet. Kvinnene stevnet Bergen kommune med krav om erstatning. Etter en lang prosess endte partene i september 2002 i et forlik hvor kvinnene ble tilkjent kr 750 000,- hver. Denne summen går etter dette igjen som den høyeste en søker til oppreisningsordningene kan få utbetalt (Blom 2012). Også Prosjekt Oppreisning i Stavanger har spilt en sentral rolle i forhold til oppreisningsordningene for tidligere barnevernsbarn. Prosjektet fungerte som et nasjonalt ressurs- og kompetansesenter for både søkere og offentlige instanser fra 2007 og frem til avviklingen i 2012. Prosjekt Oppreisning sitt nettsted www.oppreisning.com er fortsatt i drift og inneholder store mengder informasjon om oppreisningsordningene som kan være aktuelt både for tidligere barnevernsbarn og for det offentlige (Prosjekt Oppreisning 2012).

Oppreisning er et begrep som i rettslig sammenheng brukes om erstatning som er ment å skulle fungere som kompensasjon for ikke-økonomisk tap. De kommunale og fylkeskommunale oppreisningsordningene for tidligere barnevernsbarn er ikke-juridiske, de behandles altså utenfor rettsapparatet. Hensikten er å skulle gjenopprette sosial og moralsk anseelse ved at det gis en uforbeholden unnskyldning samt utbetaling av en pengesum som skal fungere som en godtgjøring. På denne måten skiller oppreisningsordningene for tidligere barnevernsbarn seg fra oppreisning i juridisk forstand (Pettersen 2010). Når det gjelder deltakelse i de fylkesvise oppreisningsordningene eller eventuelt oppretting av egne kommunale ordninger, er dette frivillig for kommunene. Flere har valgt å ikke delta, slik Pettersens (ibid) gjennomgang viser. Mange kommuner begrunner dette med økonomiske årsaker. Noen kommuner har hevdet at en slik ordning bør være et statlig ansvar, og velger dermed å ikke delta av den grunn (Simonsen & Pettersen 2007). De oppreisningsordningene som eksisterer i forskjellige kommuner og fylker fungerer dessuten svært ulikt. Det viser seg å være store variasjoner i hvordan de ulike ordningene er innrettet. For det første gjelder det størrelsen på beløpene som tilkjennes søkerne: maksimalt oppreisningsbeløp varierer fra kr.

100 000,- til kr. 725 000,-. Videre er det forskjeller med henhold til målgruppe, aktuelle tidsperioder som omfattes, hvorvidt de omfatter både fosterhjem og ulike institusjoner, om søkerne tilbys oppfølging i form av behandling hos psykolog, og så videre. I noen ordninger har man valgt å avkorte oppreisningsbeløpet til søkere som fra tidligere er tilkjent erstatning av Statens rettfærdsvederlagsordning. Helt motsatt finnes det også oppreisningsordninger som har tilkjenning av bilighetserstatning som inkluderingskriterie for søkere til sine ordninger. Konsekvensene av disse ulikhetene er forskjellsbehandling av søkere avhengig av geografisk tilhørighet (Pettersen 2010). Det samme beskriver Stene og Blom (2012) i Prosjekt Oppreisnings sluttrapport.

Vedtekter i henhold til Stavangermodellen

Hittil er det flere ganger påpekt at de kommunale og fylkesvise oppreisningsordningene i Norge bærer preg av å være forskjellige. Det finnes imidlertid også ordninger som er opprettet med utgangspunkt i en plattform som er felles for flere. Dette gjelder de oppreisningsordningene for tidligere barnevernsbarn som er lagt opp etter det som kalles Stavangermodellen (Blom 2012). Det innebærer først og fremst at de bygger på et bestemt sett av retningslinjer for utforming av vedtekter. Disse ble første gang utarbeidet av den oppreisningsordningen som Rogaland fylke hadde. De ordningene som har dette utgangspunktet beskrives av Blom (ibid) som gode for søkerne. Sentralt i Stavangermodellen er blant annet at ordningen skal være fylkesvis organisert med oppslutning blant kommunene som står som økonomisk ansvarlige. Ordningen skal kunngjøres på en bestemt måte, søknadene skal behandles av uavhengige sekretariater og utvalg og det skal tilbys støtte til søkerne både underveis i prosessen og i etterkant. Oppreisningen i seg selv skal omfatte erkjennelse av ansvar fra den aktuelle kommunens side ved at det gis en tydelig og uforbeholden unnskyldning til den enkelte. Praktisk fungerer disse ordningene slik at personer som selv mener at de er gitt manglende omsorg i barnevernsinstitusjoner, fosterhjem eller skolehjem før 1. januar 1993, kan søke sekretariatet i sitt fylke om oppreisning i en tidsavgrenset periode. Søknaden behandles av saksbehandlere i oppreisningssekretariatet som leverer sin innstilling til utvalget som tar beslutningen. Størrelsen på beløpene som utbetales skal avhenge av omsorgssviktens og overgrepens omfang og alvorlighetsgrad. Vilkårene for innvilgelse av de ulike summene er som følger: søkere som ikke er i stand til å beskrive hva de har opplevd, tilkjennes kr. 200 000,-. Det gis kr. 300 000,- til personer som har opplevd omsorgssvikt, og videre kr. 500 000,- til de som har vært utsatt for overgrep. I de tilfellene det

er snakk om seksuelle og/eller gjentatte alvorlige overgrep, utbetales kr. 725 000,-. (Pettersen 2010, Blom 2012).

Teoretisk perspektiv

Som teoretisk perspektiv på dette prosjektet har jeg hovedsakelig valgt Axel Honneths (2008) teori om krenkelse og anerkjennelse. Jeg gjør også rede for det jeg mener er nyttige innspill fra Nancy Fraser (2008). Deretter kobler jeg dette til sosialt arbeid og barnevern. Jeg kommer tilbake til en begrunnelse av hvorfor jeg anser dette som relevant. Kapittelet begynner med en redegjørelse av temaet oppreisning.

Ansvar for fortiden - generelt om oppreisning

Historien består av mange eksempler på hvordan enkeltindivider, familier og grupper er blitt utsatt for krenkelser og urettferdig behandling verden over. Mennesker er blitt utnyttet i slaveri, fratatt landområder og utnyttet og diskriminert på andre måter. Felles for mange er at de er blitt urettferdig behandlet og krenket av øvrige deler av samfunnet og/eller myndigheter. I dag opplever vi at flere av disse gruppene krever at det offentlige beklager den uretten som er påført dem. Det finner de i stor grad støtte til i samfunnet. Det ser ut til å være en økende interesse for og vilje til å erkjenne ansvar og skyld fra myndigheters side (Thompson 2002). I Norge kan Stortingsmelding nr. 44 - Erstatningsordning for krigsbarn og erstatningsordninger for romanifolk/tatere og eldre utdanningsskadelidende samer og kvener (Justis- og politidepartementet 2004) og Stortingsmelding nr. 24 - Erstatningsordninger for barn i barneheimar og spesialskular for barn med åtferdsvanskar (Barne-og familiedepartementet 2005) anses for å være eksempler på dette.

Ordninger for erstatning og oppreisning kan innrettes og organiseres på ulike måter, både innenfor og utenfor rettsystemet. Noen ordninger er offentlige, andre initiert av organisasjoner eller lignende. I Tyskland finnes det for eksempel private selskaper som betaler kompensasjon til personer som ble utnyttet til slaveri i fabrikkene under nazistisk styre. I Australia kan Aboriginere hevde rett over landområder som er tatt fra dem. Det samme gjelder urbefolkningen i USA og Canada. Årsaken til at oppreisningsordninger eksisterer, er for det første ideen om at samfunnet er moralsk forpliktet til å beklage urett begått tilbake i tid. Det moralfilosofiske argumentet handler om at det er riktig å kjempe for at et gode som er fratatt noen, skal gis tilbake til vedkommende. Et annet sentralt argument er at mye av det vi finner i nåtidens samfunn er fortidens fortjeneste. For eksempel må økonomisk vekst og velstand sees i sammenheng med den historiske utviklingen. Vi forholder oss til juridiske dokumenter og andre avtaler som er blitt inngått før vår tid, og dermed kan vi ikke se bort fra den arven vi

bærer med oss fra de mørkere delene av historien. Urett begått langt tilbake i tid må også sees i sammenheng med at noen mennesker fortsatt lider av disse krenkelsene i dag, jamfør for eksempel kunnskap om betydningen av sosial arv. Som medlemmer av et moderne samfunn har vi moralske forpliktelser til hverandre, men muligens også til de som levde før oss og de som kommer etter oss. Dette synet er imidlertid omdiskutert. Noen vi hevde at det ikke har noen hensikt å gi oppreisning for urett begått til mennesker som ikke lever i dag.

Argumentene for dette synet dreier seg om at de det gjelder ikke kan vekkes til live igjen og at lidelsene deres ikke kan heles, uansett hva vi foretar oss nå. Bill Clinton skal for eksempel ha hevdet at det ikke ville være i nasjonens interesse å gi en beklagelse til mennesker som tidligere var blitt utnyttet til slaveri i USA. John Howard, statsminister i Australia, mente også at det ikke kunne være riktig at etterfølgende generasjoner skal måtte stå til ansvar for urett begått av mennesker før dem. Av den grunn ville han ikke gi Aboriginerne en unnskyldning for de krenkelsene de var blitt utsatt for av det Australske samfunnet gjennom tiden (Thompson 2002).

Når det gjelder spørsmålet om hva oppreisning skal innebære, viser Thompson (ibid) til Robert Nozick (1974 i Thompson 2002), som mener at å gjøre opp for urett må innebære at man gjenoppretter den situasjonen som vedkommende ville ha vært i dersom det ikke var begått urett mot ham. Det vedkommende har mistet, skal erstattes eller kompenseres for. Gjelder det krenkelser begått mot menneskers eiendom eller fysiske eiendeler, er det mulig å forholde seg til dette. Det blir imidlertid mer krevende når vi også må ta i betraktning at mennesker har mistet livet, fått dårlig helse, hatt en vanskelig barndom, mistet verdigheten og selvrespekten. Spørsmålet er på hvilken måte slikt skal kunne erstattes. Kanskje må det sees etter alternativer til erstatninger og oppreisning i form av økonomiske midler. En mulighet kan være at det tas ansvar for at utsatte grupper inkluderes og gis en plass i samfunnet som de ikke tidligere har hatt. Det kan også være en god idé at nasjoner forplikter seg til å behandle mennesker bedre i fremtiden og legger til rette for at de som lider i dag gis den støtten de trenger, hevder Thompson 2002. Nyman (2012) påpeker at det er den som er utsatt for en krenkelse eller et overgrep som må gis myndighet til å definere hva som kan regnes som en oppreisning for vedkommende. Oppreisning er en subjektiv følelse og en prosess som arter seg ulikt hos forskjellige mennesker, og derfor kan vi ikke regne med at ett tiltak satt i gang av myndighetene vil bidra til oppreisning for alle det måtte gjelde.

Teori om krenkelse og anerkjennelse

Jeg finner det relevant og interessant å bruke teori om krenkelse og anerkjennelse i denne sammenhengen av flere årsaker. For det første kan disse ideene anses som et ideal for arbeid med mennesker (Høilund & Juul 2008) og er dermed relevant for det som skal ligge til grunn også for arbeid med barn og familier i barnevernet. Jeg ser også grunn til å trekke paralleller til det møtet med mennesker som arbeid med oppreisingsordninger for tidligere barnevernsbarn innebærer. Det utdypes underveis i dette kapitlet. I tillegg er det slik at når det i dag er snakk om hvordan samfunnet kan møte mennesker som har opplevd ulike former for krenkelser av det offentlige, blir begrepet anerkjennelse ofte brukt. Anerkjennelse av den enkeltes verdighet og av at ulike grupper, for eksempel minoriteter, bidrar til mangfold i samfunnet, er ment å fungere som en motvekt til historien som er preget av undertrykking og overgrep mot disse. Det å bli møtt med en anerkjennende holdning kan være nøkkelen til å komme seg videre etter å ha blitt utsatt for nedverdigelser og overgrep (Pettersen & Simonsen 2010). I dette kapitlet ser jeg nærmere på hvordan ideene om krenkelse og anerkjennelse kan brukes i denne sammenhengen. Jeg tar utgangspunkt i sosialfilosofen Axel Honneths (2008) teori og supplerer med Nancy Frasers (2008) perspektiv på temaet.

Det vi i dag kjenner som sosialfilosofisk teori bygger på ideene til Georg W. F. Hegel og George H. Mead. Hegel var den første som begynte å jobbe med en teori som omhandlet kampen om anerkjennelse. Selv tok han i bruk ideer som stammet fra Machiavelli og Hobbes. Hegel skisserte en ramme for de teoriene vi kjenner i dag, og hadde som utgangspunkt at anerkjennelse måtte bestå av kjærlighet, rett og sedelighet. Han hevdet at mennesker som opplevde disse formene for anerkjennelse var de som ville kunne utvikle seg optimalt. Videre beskrev han at de menneskene som opplevde fravær av dette, ville gå inn i en kamp om anerkjennelse. Mead videreutviklet Hegels ideer til også å omfatte relasjonelle aspekter. Han hevdet at et menneskes identitet ble skapt ved hjelp av gjensidig anerkjennelse. Han brukte Hegels beskrivelse av kamp om anerkjennelse til å forklare samfunnets moralske utvikling. Når det gjelder enkeltmennesket, beskrev Mead at innvilgelse av rettigheter var veien til å bli en del av samfunnet og til opplevelsen av å bli verdsatt. Dette var erfaringer som førte til utvikling av selvrespekt. Rettslig anerkjennelse var imidlertid ikke en tilstrekkelig form for anerkjennelse fordi det kun ville bety at man var medlem av fellesskapet og ikke tok høyde for individuelle behov (Honneth 2008).

Former for anerkjennelse

Axel Honneths (2008) anerkjennelsesteori bygger som nevnt på en kombinasjon av Hegels og Meads tidligere verker. Utgangspunktet for teorien er at anerkjennelse først og fremst er intersubjektivt og at dette er noe alle individer kjemper om. Mennesket tilstreber seg å bli ansett som et betydningsfullt medlem av familien, som rettighetsbærer og i samfunnet for øvrig. Både enkeltmennesket og grupper kjemper for anerkjennelse med den hensikt å kunne skape og opprettholde sin egen identitet. Intersubjektiv anerkjennelse består i følge Honneth av tre ulike elementer eller faser som på mange måter henger sammen. For det første må mennesket oppleve å bli verdsatt i nære relasjoner. Dette er den mest elementære formen for opplevelse av anerkjennelse. Honneth (ibid) bruker begrepet kjærlighet og kjærlighetsforhold, og presiserer at det i denne sammenhengen må defineres som primære relasjoner som består av sterke emosjonelle bånd mellom få personer. Han viser til objektrelasjonsteori for å forklare kjærlighetens sentrale betydning. Kjærlighet handler om å få anerkjennelse av primære behov og fordrer en balansegang mellom avhengighet og selvstendighet mellom mennesker. For et lite barn danner de primære omsorgspersonenes kjærlighet grunnlaget for at barnet skal kunne stole på seg selv og etter hvert ivareta sine egne behov. Det er altså gjennom dette at mennesket kan utvikle den selvtilliten som er nødvendig for å kunne delta i samfunnet.

Rettsforholdet er det andre elementet som intersubjektiv anerkjennelse består av. Honneth (ibid) peker på at det kjærlighets- og rettsforhold har til felles, er at gjensidighet må ligge til grunn for at det skal være til stede. Når mennesket forholder seg til regler og normer i samfunnet, kan det respekteres og anerkjennes av samfunnet som innehaver av rettigheter. Forholdet må være gjensidig, altså må samfunnet også respektere enkeltmennesket når det framsetter det som omfattes av definisjonen av sosialt akseptable krav. Mennesker kan ha frihetsrettigheter, politiske deltakerrettigheter og velferdsrettigheter. Honneth (ibid) hevder at det er den siste kategorien som gjør oss i stand til å hevde krav om de øvrige rettighetene. Dette underbygges med at det å kunne ivareta sine moralske forpliktelser avhenger av at forholdene ligger til rette for en god nok levestandard. For enkeltmennesket vil det å ha rettigheter være et tegn på at aksept fra samfunnet og dermed bidra til utviklingen av selvrespekt.

Den tredje formen for anerkjennelse handler om opplevelsen av sosial verdsetting. Til forskjell fra forholdet til retten, som er basert på likhet mellom individene, baseres sosial verdsetting på menneskers ulike egenskaper. Samfunnet må altså verdsette mangfold.

Honneth bruker begrepet ”selvverdsetting” og hevder at den enkelte vil føle seg verdifull når han eller hun blir ansett som verdifull på grunnlag av sine egne spesielle egenskaper. Et menneskes egenskaper og ferdigheter vurderes i henhold til hvorvidt de yter noe og bidrar til å nå de kulturelt definerte målene som ønskes nådd av samfunnet. Også her ligger det altså gjensidighet i anerkjennelsesforholdet mellom mennesket og samfunnet fordi begge har nytte av det. Honneth beskriver dette som samfunnsmessig solidaritet. Tidligere var det slik at enkeltmenneskets status varierte med hvilken sosial gruppe, klasse eller stans man var født til å tilhøre. Honneth beskriver at dette ikke er forhåndsdefinert på samme måte i dag, og at individene nå har mulighet til å utforme sin egen unike livshistorie. I dag kan anseelse opparbeides ved hjelp av selvrealisering. Her er det duket for det Honneth betegner som en varig kulturell konflikt. Det vil nemlig alltid foregå en kamp mellom de ulike sosiale gruppene om å få være i posisjon til å definere hvilke verdier som skal være de rådende i samfunnet.

Former for krenkelse

På samme måte som at det finnes tre former for anerkjennelse, eksisterer det også tre ulike dimensjoner som innebærer krenkelse, fornærmelse eller ”ringeakt”, i følge Honneth (ibid). Kjærligheten ble beskrevet som den grunnleggende formen for anerkjennelse. Motvekten til dette er den formen for ringeakt som rokker ved det selvsagte i at enhver skal bestemme over sin egen kropp, altså den fysiske mishandlingen. Seksuelle overgrep og tortur er overgrep som har den konsekvens at de frarøver mennesket en anerkjennelse som det har krav på. Fysiske overgrep vil kunne gi en følelse av at den kontrollen man har hatt over seg selv forsvinner, og dermed svekkes selvtilliten til den som blir utsatt for det. Sammenhengen mellom fysiske overgrep og tap av anerkjennelse for den enkelte, påpeker Honneth (ibid), er statisk og uavhengig av kultur og historisk utvikling. Den andre formen for ringeakt handler om tap av rettigheter. Det å systematisk bli nektet innvilgelse av de rettighetene som de andre medlemmene av samfunnet innehar, vil gi en følelse av ekskludering. Det vil videre gi den enkelte en opplevelse av at selvrespekten forsvinner i møtet med et samfunn som gir signaler om at vedkommende er mindreverdig sammenlignet med andre. Den tredje formen for ringeakt handler om at man som individ eller som del av en gruppe opplever å være mindre verdt enn andre på grunn av lavere status eller manglende anseelse. Ved å bli diskriminert på grunn av sin livsform eller sitt livssyn opplever individer og/eller grupper fornærmelse og nedverdiggelse som vil ha en destruktiv effekt på den enkeltes følelse av å være verdsatt. Som

de to formene for ringeakt som allerede er beskrevet, vil også opplevelsen av den tredje formen redusere menneskets muligheter til å utvikle selvtillit. Til forskjell fra fysisk mishandling, vil tap av rettigheter og stigmatisering variere i omfang og uttrykk avhengig av tid og kultur. Honneth (ibid) beskriver at felles for de tre formene for ringeakt er at de berører mennesket på en slik måte at det ”river [...] opp et hull i personligheten som fylles av negative følelsesreaksjoner som skam eller raseri” (s. 145).

Samfunnsmessig utvikling, særlig med tanke på det som kan beskrives som den moralske dannelsesprosessen, har sitt utgangspunkt i sosiale konflikter. Sosiale grupper bestående av mennesker som har en felles forståelse av at de blir krenket, vil gjøre opprør og yte motstand mot dette, hevder Honneth (ibid). Det å være en del av en gruppe som aktivt går inn for å styrke sin plass i samfunnet og ivareta sine interesser, vil i seg selv kunne ha en positiv effekt på den enkeltes følelse av selvrespekt. Dette skjer for det første fordi kampen i seg selv tydeliggjør for resten av samfunnet de krenkelsene som gruppen er påført. I tillegg vil det innad i gruppen dannes solidariske holdninger til hverandre som også virker konstruktivt på den enkelte (ibid).

Slik jeg forstår den amerikanske filosofen Nancy Fraser (2008) hevder hun, med henblikk til Honneths (2008) teori, at kamp om anerkjennelse i hovedsak dreier seg om utjevning av urettferdighet til forskjell fra teorien om at enkeltmennesket har behov for å skape og leve ”det gode liv”. Fraser (ibid) påpeker at krenkelser er av ulik art og krever differensierte tilnærminger. Sosial urettferdighet kan innebære mangel på anerkjennelse og skjevfordeling av materielle goder. Forfatteren argumenterer for et mer markant skille mellom de ulike formene for krenkelse samt en tydeliggjøring av forholdet mellom dem. Utgangspunktet er slik at sosioøkonomisk urettferdighet kan veies opp for ved hjelp av økonomisk omfordeling, og krenkelser av symbolsk og kulturell art må møtes med anerkjennelse, plass til mangfold og likeverd. Et noe forenklet eksempel er forståelsen av at mennesker som lever under fattigdom ikke har behov for å anerkjennes for å være fattige, men behov for bedre økonomiske vilkår. Motsatt kan det også være slik at mennesker som underkjennes på grunn av kulturell tilhørighet, seksuell legning, kjønn og lignende, har større nytte av å bli møtt med anerkjennelse enn tiltak som innebærer omfordeling av goder. Det vil imidlertid også være nødvendig å ta i betraktning at bildet ofte er mer komplekst og at det finnes mennesker og grupper i samfunnet som har behov for både anerkjennelse og omfordeling. Dette betyr at det må være rom for både kravene om sosial likhet og samtidig behovene for individuell frihet og anerkjennelse av forskjellighet i samfunnet. Fraser (ibid) har kalt sin modell for inkludering

av både kulturelle og økonomiske hensyn ”perspektivisk dualisme”. Målet er at alle voksne mennesker i et samfunn skal kunne fungere som deltakere på lik linje. Er noen forhindret fra å gjøre det fordi de har lavere status eller på annen måte er urettferdig behandlet, har de rett til å kreve anerkjennelse og/eller omfordeling (ibid).

Teori om anerkjennelse og krenkelse knyttet til arbeid med sosialt arbeid, barnevern og oppreisning

Når samfunnet nå skal møte mennesker som søker om oppreisning, vil det kunne være slik at utfordringene knyttet til arbeidet ligner de vi finner i sosialt arbeid og i arbeid med ivaretagelse av barn og familier i barnevernet. I barnevernet skal solidaritet med mennesker, likeverd og rettferdighet ligge til grunn for arbeidet (Fellesorganisasjonen 2010). Også her skal hensynet til både likebehandling og individuelle behov ivaretas samtidig. Saksbehandlere i oppreisningsordningene sine roller og arbeidsoppgaver har dessuten likhetstrekk med sosialarbeidere og arbeid med oppreisning til tidligere barnevernsbarn dreier seg om mye av det samme som sosialt arbeid med mennesker, slik jeg ser det. Derfor har jeg valgt å trekke fram Høilund og Juul (2005) sitt perspektiv. Disse forfatterne hevder at anerkjennelsestanken er selve kjernen i sosialt arbeid og at Honneths (2008) teori har klare koblinger til den grunnleggende sosialfaglige ideologien. Dette fordi hensikten med sosialt arbeid er at menneskelig utvikling skal finne sted og at det avhenger av gjensidig anerkjennelse mellom de involverte aktørene. Først og fremst handler det å skape slike prosesser om at sosialarbeideren må slutte seg til disse ideene som et etisk grunnlag for sitt arbeid, og så i praksis se, høre og forstå brukeren. På tross av at anerkjennelse ligger til grunn for sosialt arbeid – eller bør gjøre det – er krenkelser av brukere av sosiale tjenester utbredt, i følge Høilund og Juul (2005). I sin undersøkelse ble det intervjuet brukere av sosiale tjenester i Danmark som kunne fortelle om opplevelser av å ikke bli tatt alvorlig, ikke bli sett og ikke bli hørt. Forfatterne hevder at en av årsakene til at det blir slik, er at livssituasjoner som anses som normale er det samme som ”det gode liv”, og at det i sosialt arbeid er mangel på anerkjennelse av livsformer som kan beskrives som uvanlige. Da mangler også anerkjennelsen av at mennesker er forskjellige og bidrar til samfunnet på forskjellige måter (ibid).

Sosialarbeideres vilje og evne til å anerkjenne brukere av sosiale tjenester ikke er tilstrekkelig dersom anerkjennelsen ikke gjenspeiles i flere nivåer i samfunnet – i samfunnsinstitusjonene

og i politikken. Sosialarbeidere har en tendens til å utføre pålagte oppgaver i tråd med sentrale føringer uten å sette spørsmålstegn ved hva som ligger til grunn, i følge Høilund og Juul (2005). Ideer om rasjonalitet, effektivitet og økonomiske hensyn legger føringer for mange av samfunnsinstitusjonene våre. Dagens velferdspolitikkk handler i hovedsak om omfordeling av goder og arbeid for materiell vekst. For å sikre reell sosial rettferdighet, må det arbeides for at systemene også ivaretar den enkeltes muligheter til å utvikle en velfungerende identitet, påpeker Høilund og Juul (ibid). I likhet med for eksempel Fraser (2008) argumenterer også disse forfatterne for at det bør foregå en omfordeling ikke bare av økonomiske midler, men også av mulighetene til utvikling av identitet og deltakelse også for mennesker som har behov som ikke nødvendigvis faller innenfor normalitetsbegrepene. Samfunnsmessig anerkjennelse av forskjellighet, inkludering og prioritering av ikke-materielle verdier bør i større grad prege den tankegangen som velferdsinstitusjonene styres av (Høilund & Juul 2005). Pettersen og Simonsen (2010) hevder på sin side at mangfold og variasjon er begreper som faktisk står sterkt i dag og som representerer verdier som i økende grad preger føringene for velferdsinstitusjonene og utøvelsen av sosialt arbeid.

Metode

Samfunnsvitenskap kan forstås med utgangspunkt i tre prinsipper som danner et grunnlag for forskning innenfor de tilhørende fagområdene. For det første er det slik at et ontologisk prinsipp om at den innsikten vi tilegner oss skal være mest mulig sann, ligger til grunn både for det enkelte forskningsprosjekt og for samfunnsforskningen samlet sett. Dette prinsippet fordrer kritiske henblikk på så vel egen forskning som etablerte sannheter i samfunnet. I tillegg ligger et epistemologisk prinsipp til grunn, nemlig at kunnskapen om disse ”sannhetene” utvikles i spesifikke kontekster og gjennom bruk av metode og teori. Det betyr at vi anser forskningsbasert kunnskap som bestående av informasjon som er et produkt av de perspektivene den er utviklet innenfor (Grønmo 2004). Samfunnsvitenskap bygger i tillegg på et prinsipp om at det metodologiske skal være basert på en felles forståelse for hvordan man går frem for å innhente kunnskap. Det er nettopp derfor en masteroppgave som denne skal inneholde utfyllende beskrivelser av hva studenten legger til grunn for sin analyse av datamaterialet – altså bruk av metode og teori (Grønmo 2004).

Hermeneutisk tilnærming og kritisk teori

Studier innen humaniora og samfunnsvitenskap dreier seg ofte om forståelse og fortolkning av mening, for eksempel i tekster og utsagn, og/eller meningsfulle fenomener, som handlingsmønstre og normer. Hermeneutikk, altså læren om fortolkning, kan derfor være en hensiktsmessig tilnærming til forskning innenfor dette feltet. Hermeneutikken beskriver hva forståelse består av og hva som må ligge til grunn for at kunnskap skal dannes på grunnlag av fortolkning. Begrepet mening kan defineres på ulike måter i denne sammenhengen, avhengig av hva det er interessant å undersøke. Mening kan forstås som både grunn (hva er årsaken til adferden) og poeng (hva er hensikten med adferden), i tillegg til spørsmål om hva et fenomen betyr (Gilje & Grimen 1993). Hensikten med hermeneutiske analyser kan være å se handlinger i forhold til intensjonen (Grønmo 2004). Med min undersøkelse ønsker jeg å få en forståelse av oppreisningsordningene som fenomen i lys av teori om krenkelse og anerkjennelse i forhold til nettopp intensjonene med ordningene. Det innebærer at jeg belyser datamaterialet på en måte som jeg tror kan avdekke interessante momenter og ha relevans i forhold til å drøfte mulige konsekvenser av at ordningene er som de er.

Noe av det mest sentrale innen hermeneutikken, er det som kalles den hermeneutiske sirkel. Dette er en beskrivelse av hvordan det hele tiden må veksles mellom fortolkninger av deler av

et fenomen og den helheten det inngår i. Hermeneutisk forståelse innebærer at forskeren må ha et blikk for både begge deler samtidig. Forskeren må bevisst forholde seg til i hvilken sammenheng fenomener opptrer fordi dette vil prege forståelsen (Gilje & Grimen 1993). Et eksempel vil kunne være at jeg bruker deler av intervjuene, altså setninger og avsnitt, til å forstå og beskrive informantenes holdninger og meninger. Jeg må også se intervjuene både som separate hendelser og som deler av et helt sett av datamateriale med beskrivelser som kan sees i forhold til hverandre.

I tillegg er det slik at forskere selv er mennesker og dermed studerer og fortolker fenomener som allerede er fortolket av andre mennesker. Dette kalles dobbel hermeneutikk (Gilje & Grimen 1993). Forskere må kunne skille mellom hva som er informantenes fortolkninger og hva som er vedkommendes egne fortolkninger av materialet. I denne studien må jeg være spesielt oppmerksom på at jeg intervjuer informanter som igjen uttaler seg om andre mennesker, altså søkerne til oppreisningsordningene. Jeg tar høyde for dette ved å være bevisst på bruk av språklige formuleringer som understreker at det er nettopp slik.

Denne studien kan også beskrives som å være preget av det vi kjenner som kritisk teori. Kritisk teori innebærer dobbel hermeneutikk, altså fortolkning av virkeligheten, men i tillegg med et blikk på de prosessene i samfunnet som påvirker og styrer dette. Her handler det om å vurdere ulike typer forhold i samfunnet (Thagaard 2013). Det er delvis det som gjøres i denne studien når jeg forsøker å se nærmere på om oppreisningsordningene kommer søkerne til gode og om de fungerer etter intensjonen.

Konstruksjonisme

Det å anse virkeligheten som et dynamisk produkt av ulike omgivelser og innfallsvinkler, kan betegnes som konstruksjonisme. Dette er et syn på vitenskap som innebærer at informasjon må sees i lys av, i sammenheng med og i forhold til konteksten og de til en hver tid aktuelle omstendighetene. I dette ligger også det sentrale faktum at viktige elementer ved menneskers virkelighet dannes i samspill med andre (Holstein & Gubrium 2011). Her anses det for eksempel at forsker og informant sammen skaper det datamaterialet som produseres i et intervju (Thagaard 2013). Innenfor dette paradigmet finnes det gode muligheter til å fange opp kompleksitet og det egner seg derfor godt til å belyse problemstillinger innenfor for eksempel sosialt arbeid og barnevern. Dette synet på vitenskap kan beskrives som å være preget av postmodernismens ideer om at det ikke finnes grenser for hva som kan inkluderes

(Raunio 2002). Derfor vil det noen ganger kunne fremstå som diffust. Flere (Grønmo 2004, Raunio 2002) understreker at det er faktorer ved den enkelte studie som skal bestemme hvilket kunnskapssyn som skal ligge til grunn – til forskjell fra om ulike fagfelt skulle tilhøre bestemte retninger. I denne undersøkelsen belyses fenomenene krenkelse og anerkjennelse i konteksten oppreisningsordninger for tidligere barnevernsbarn. Sammen med informantene konstruerer jeg et bilde av dette som presenteres i oppgaven. Det er årsaken til at dette vitenskapssynet ligger til grunn for studien.

Kvalitativ metode og undersøkelsesdesign

Det er undersøkelsens tema og problemstillinger som er førende for hvorvidt studien skal ha et kvantitativt eller et kvalitativt design. Når forskningsspørsmålet dreier seg om å studere temaer som menneskers meninger, holdninger og historier, er kvalitative undersøkelsesopplegg godt egnet. Her er undersøkelsesoppleggene fleksible og datamaterialet består som regel av samtaler, tekster eller bilder (Silverman 2006). Materialet tolkes i lys av konteksten og det fokuseres på betydning og mening. Fremgangsmåten bør preges av forskerens evne til å leve seg inn i det tematiske aspektet og i relasjonen til informantene. Samtidig er det viktig at kvalitative undersøkelsesopplegg preges av systematikk og at vi unngår å la tilfeldigheter styre fremgangen (Thagaard 2013). Dette undersøkelsesdesignet er kvalitativt fordi jeg skal studere meningene og holdningene til mennesker som arbeider i oppreisningsordningene. Jeg er dessuten opptatt av kvalitetene, altså det jeg måtte finne av kjennetegn ved ordningene.

Kvalitativt intervju

Det kvalitative forskningsintervjuet kan beskrives som en arena hvor to mennesker møtes. Den ene stiller spørsmål som fører til at den andre presenterer en versjon eller et bilde av aktuelle hendelser, erfaringer og tanker. Skal intervjuet sees i lys av konstruksjonisme, må vi anse at datamaterialet er det som produseres i og av en spesifikk kontekst som i stor grad preges av samspillet mellom intervjuer og informant (Rapley 2004). Utspørring av informanter i kvalitative undersøkelsesopplegg bærer altså preg av å være en samtale mellom to mennesker. Intervjuet er fleksibelt, og kan ikke planlegges på detaljnivå på forhånd. En intervjuguide kan imidlertid utarbeides (Grønmo 2004). Det gjorde jeg med utgangspunkt i problemstillingene mine og den kunnskapen jeg på forhånd tilegnet meg om temaet (se

vedlegg nr. 2). Jeg begynte intervjuene med å stille noen innledende spørsmål om informantens utdannings- og yrkesbakgrunn, hvilken rolle og arbeidsoppgaver vedkommende hadde i arbeidet med oppreisningsordningen samt hvor lenge han eller hun hadde jobbet med dette. Deretter fokuserte jeg på elementer ved den oppreisningsordningen som informanten jobbet i. Herunder organisering, vedtekter til grunn for ordningen, og ulike sider ved kontakten med søkerne. Videre var intervjuguiden bygget opp slik at jeg tok for meg spørsmål om dilemmaer og utfordringer knyttet til behandling av søknadene, for eksempel inkluderings- og ekskluderingskriterier, før jeg gikk nærmere inn på å lete etter generelle beskrivelser av krenkelser i søkeres historier. Avslutningsvis oppfordret jeg informantene til å trekke forbindelseslinjer mellom barnevernets historie og dagens barnevern, og spurte til slutt om det var noe informanten ønsket å ta opp eller tilføye til intervjuet. Underveis opplevde jeg at den intervjuguiden jeg hadde laget dekket mange av de emnene jeg ville spørre informantene om. Jeg måtte stille noen oppfølgingsspørsmål og av og til oppklare hva jeg var ute etter underveis. Noen ganger opplevde jeg det å holde seg til intervjuguiden som en utfordring ettersom informantene kunne skifte tema på eget initiativ. Stort sett ble det imidlertid slik at de fleste intervjuene utviklet seg i omtrent den retningen jeg hadde tenkt meg på forhånd.

Av praktiske årsaker måtte de fleste intervjuene foregå pr telefon. Jeg opplevde ingen spesielle utfordringer i forhold til det. Alle intervjuene ble tatt opp på lydbånd og skrevet ut i sin helhet. Det gjorde jeg selv. Arbeidet var tidkrevende, men samtidig nyttig på den måten at det ga et godt innblikk i materialet.

Validitet, reliabilitet og overførbarhet

For å sikre at studien blir av best mulig kvalitet, har jeg foretatt vurderinger av undersøkelsens reliabilitet og validitet gjennom alle deler av prosessen. Faktorer ved selve undersøkelsesopplegget vil påvirke datamaterialets reliabilitet, altså i hvilken grad funnene skal kunne vurderes som troverdige og relevante i forhold til problemstillingene. Flere ulike grep bør gjøres underveis for å sikre dette. Blant annet bør utvelgning av informanter gjøres systematisk, i følge Krippendorff (2004). Jeg kommer tilbake til en beskrivelse av dette. Jeg har gått igjennom de transkriberte intervjuene gjentatte ganger. Dette kan, i følge Grønmo (2004), anses som en måte å gjøre vurderinger av stabiliteten på, altså om jeg tolker og analyserer materialet på samme måte ved forskjellige anledninger og på ulike tidspunkter. Et

annet element som kan vurderes, er de ulike delene av datamaterialets konsistens i forhold til andre deler og til helheten (Grønmo 2004). Slik jeg ser det, innebærer det i dette tilfellet en vurdering av hvorvidt de ulike intervjuene handler om det samme. Mitt inntrykk er at intervjuene varierer i noen grad i forhold til hvilke undertemaer informantene har vært mer eller mindre opptatt av. Alle intervjuene har imidlertid handlet om det samme hovedtemaet. Da jeg analyserte dem, fant jeg at det var mulig å bruke materialet til å svare på problemstillingene mine. Dette sier meg at den interne konsistensen er god. Grønmo (2004) beskriver også at konsistens kan vurderes med henblikk på om den informasjonen vi kommer frem til samsvarer med annen tilgjengelig informasjon om temaet. Jeg har funnet mange fellestrekk ved materialet mitt og litteratur om emnet. Det gjelder spesielt faktakunnskap om oppreisningsordninger og beskrivelser som forteller noe om barnevernets historie i Norge. Dette øker muligheten for at den eksterne konsistensen er ivaretatt.

Spørsmål knyttet til undersøkelsens validitet, altså hvorvidt vi virkelig undersøker det som skulle undersøkes, bør også prege hele prosessen (Kvale & Brinkmann 2009, Grønmo 2004). Undersøkelsens validitet er knyttet til arbeidet med analyse og tolkning av datamaterialet. Resultatene og de tolkningene disse bygger på, skal kunne redegjøres for og begrunnes av forskeren (Thagaard 2013). Det er noe jeg har vært oppmerksom på underveis. Jeg har forsøkt å se om det er flere måter å tolke utsagn og meninger på i arbeidet med analysen. Det har også vært viktig for meg å bruke formuleringer som tydeliggjør for leseren hva som er mine tolkninger og hva som er hentet rett fra intervjuene. En undersøkelses gyldighet avhenger samtidig av forskerens kompetanse på det aktuelle fagfeltet/temaet (Grønmo 2004). På forhånd og underveis har jeg arbeidet med å sette meg inn i relevant forskning og litteratur om temaet for å ivareta det Grønmo (2004) betegner som kompetansevaliditet. Dette er spesielt viktig i forbindelse med kvalitative studier på grunn av forskerens fremtredende rolle.

En kvalitativ studies overførbarhet avhenger av flere ulike faktorer. Hva overførbarhet skal bestå av, kan også defineres noe ulikt (Thagaard 2013) En mulighet er å stille spørsmålsteget ved hvorvidt vi kan anse resultater og konklusjoner som gjeldende også utover akkurat det utvalget som er med i undersøkelsen. Da vurderer vi studiens generaliserbarhet (Grønmo 2004). Utvelgingen av informanter ble gjort strategisk, altså på en måte som i liten grad ivaretar mulighetene for generaliserbarhet på den måten. Det beskrives nærmere senere i dette kapittelet. Overførbarhet kan imidlertid også defineres som å gjelde om studien innehar elementer som leseren kjenner igjen og som kan knyttes til enten konkrete erfaringer med temaet eller generell kunnskap om det (Thagaard 2013). I forhold til dette vil jeg hevde at

både mennesker som arbeider med eller kjenner til oppreisningsordningene for tidligere barnevernsbarn og søkere til ordningene vil kunne kjenne seg igjen her. Grunnen til det er at jeg har fått inntrykk av at mange av de temaene som kommer opp i denne undersøkelsen stadig diskuteres blant annet i media og blant fagfolk og fra interesseorganisasjoners side.

Forforståelse og egen posisjon

Forskerens sentrale rolle er et av de mest sentrale kjennetegnene på kvalitative studier. I tilknytning til undersøkelser som denne er det nødvendig å tydeliggjøre hvordan forskeren har påvirkningskraft på studien med bakgrunn i både egen rolle og relasjon til aktørene (Creswell 2007). Både forskerens egen forforståelse og kunnskap hentet fra annen forskning og teori legges til grunn for fortolkningene. Forforståelse består blant annet av språk og begreper, forestillinger eller overbevisning og individuelle erfaringer. Deler av forskerens forforståelse, spesielt den tause kunnskapen, vil ligge utenfor det man selv er bevisst, og kan dermed også styre og/eller prege forskningen (Gilje & Grimen 1993). Når det gjelder arbeidet med denne undersøkelsen og resultatene av den, anser jeg det som relevant at det legges til grunn at jeg er barnevernspedagog og at jeg arbeider med ungdom i en barnevernsinstitusjon i dag. Dette vil prege arbeidet med oppgaven. Først og fremst vil nok yrket mitt kunne forklare mine interesseområder og mitt valg av tema for oppgaven. Jeg vil tro at interessen for oppreisningsordningene for tidligere barnevernsbarn til dels kan knyttes til den sympatien jeg føler for de barna og ungdommene jeg har møtt og møter daglig i jobbsammenheng. Utover dette vil jeg beskrive det inntrykket jeg på forhånd hadde av oppreisningsordningene som nøytralt. I forhold til informantene i denne undersøkelsen vil jeg anse meg selv om utenforstående. Med det mener jeg at jeg ikke hadde noen spesiell posisjon i forhold oppreisningsordningene og informantene, og bare grunnleggende kjennskap til hva dette arbeidet dreide seg om. Det kan, i følge Thagaard (2013), bety at det ikke er fare for at jeg i særlig stor grad knytter egne erfaringer med oppreisningsordningene til de tolkningene som gjøres her.

I møtet med informanter må forskeren mestre både intervjueteknikker og ivareta relasjonen til den som blir intervjuet (Kvale & Brinkmann 2009). For å gi informantene et bilde av hvem de ble intervjuet av, brukte jeg begynnelsen av intervjuene til å fortelle litt om meg selv, min utdannings- og yrkesbakgrunn. Flere av informantene gav uttrykk for at dette var relevant informasjon for dem. Jeg har også forsøkt å være oppmerksom på hvordan jeg preget

kommunikasjonen med informantene både i forbindelse med utarbeidelse av intervjuguiden og under intervjuene. Jeg la vekt på å stille åpne spørsmål som ikke skulle oppleves som ledende slik at informantene skulle kunne uttrykke seg så fritt som mulig. Mine valg av spørsmål i intervjuguiden må imidlertid sies å ha påvirket aktørene og hvordan de har svart, formulert seg og hva intervjuene har dreid seg om.

Utvelging av informanter og andre forberedelser

Når det gjelder utvelging av enheter, arbeidet jeg som nevnt på en måte som i stor grad er i tråd med det Grønmo (2004) beskriver som strategiske utvalg. De ulike oppreisningsordningene rundt om i landet er svært forskjellige med tanke på grunnleggende prinsipper, innhold, form og organisering. For å kunne danne meg et helhetlig bilde av denne konteksten, valgte jeg å bruke informanter som var knyttet opp mot ordninger som fungerte tilnærmet likt og som var fundert på de samme prinsippene. Jeg valgte informanter med utgangspunkt i en oversikt utarbeidet av Prosjekt Oppreisning (2012) som viste hvilke ordninger som var fylkesvis organiserte og som hadde lignende vedtekter som styrte arbeidet. Disse ordningene jobber etter det som kalles Stavangermodellen som er beskrevet i teorikapittelet. Denne måten å organisere og administrere oppreisningsordningene på er de mest brukte på landsbasis. Det var viktig for meg å kunne analysere materialet med det til grunn at alle informantene hadde utgangspunkt i relativt like ordninger. Jeg tenkte at det på denne måten ville være mulig å i noen grad sammenligne materialet. Da jeg hadde samlet informasjon om hvilke oppreisningsordninger som kunne være aktuelle, ble ansatte i disse forespurt om å delta. Jeg ønsket hovedsakelig deltakelse av rådgivere, altså sekretariatsmedlemmer som hadde erfaring fra og kunnskap om saksbehandling av søknader om oppreisning. Det ble i alt sendt ut 11 forespørsler. I ett tilfelle ble sekretariatet forespurt muntlig i et møte. Jeg henvendte meg til de øvrige informantene ved at jeg først tok kontakt per telefon for å spørre om jeg kunne sende dem en invitasjon til å delta. Det gjorde jeg da per epost hvor jeg la ved informasjonsskriv og samtykkeerklæring. Der det var mulig ble leder for sekretariatet kontaktet først, men i noen tilfeller henvendte jeg meg av praktiske årsaker direkte til rådgiverne. I to tilfeller ble henvendelsen min ikke besvart, og tre aktuelle informanter svarte at de ønsket ikke å delta. Utvalget bestod til slutt av seks informanter. Alle informantene hadde jobbet med oppreisning for tidligere barnevernsbarn i et år eller lengre, hvilket var et av kriteriene mine fordi jeg ønsket at de skulle ha en viss innsikt i og erfaring med arbeidet. Informantene bestod av personer med juridisk utdanningsbakgrunn,

barnevernspedagoger og personer med annen sosialfaglig bakgrunn. Fordelingen var relativt jevn både med tanke på yrkes- og utdanningsbakgrunn og kjønn.

Av andre forberedelser søkte jeg Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste om godkjenning og innhentet skriftlig samtykke fra alle informantene. Jeg sendte også ut et skriv med informasjon blant annet om muligheten til å trekke seg fra deltakelse i undersøkelsen. Disse dokumentene finnes som vedlegg til oppgaven.

Forskningsetiske vurderinger

Jeg har vurdert de aktuelle etiske aspektene ved denne undersøkelsen gjennom hele prosessen. I følge Grønmo (2004) er hensikten med å foreta etiske vurderinger delvis å ivareta samfunnets tillit til forskningen. Han presenterer en liste over syv generelle forskningsetiske normer - offentlighet, organisert skepsis, uavhengighet, universalisme, originalitet, ydmykhet og redelighet - som bør være en del av ethvert forskningsprosjekt. Det finnes også mer spesifikt formulerte forskningsetiske normer som er utarbeidet for å passe spesielt godt til forskning innenfor ulike vitenskapelige retninger. Til arbeidet med masteroppgaven i barnevern var det naturlig å ta utgangspunkt i retningslinjene utarbeidet av Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (2006). Her finnes blant annet egne retningslinjer som skal bidra til ivaretagelsen av hensynet til personer som bidrar til forskningen. Det overordnede prinsippet er at forskningsprosess og presentasjon av funn må gjøres på en slik måte at menneskeverdet respekteres. Det skal gjøres ved at 1) frihet og selvbestemmelse sikres, 2) personer beskyttes mot skade og urimelig belastning, og 3) hensynet til privatliv og nære relasjoner ivaretas.

Når det gjelder punkt 1, sendte jeg ut skriftlige forespørsler om deltakelse i prosjektet for å sikre kravet om frivillighet. I informasjonsskrivet presiserte jeg at deltakelse var frivillig og jeg beskrev hva jeg skulle bruke materialet til. Det ble også opplyst om muligheten for å eventuelt trekke sin deltakelse i prosjektet uten å måtte begrunne det. Prinsippene i punkt 2 blir ivaretatt ved at jeg sikrer informantenes anonymitet. Både lydfilene og det transkriberte materialet oppbevares på sikker måte i henhold til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjenestes retningslinjer. Når det gjelder presentasjon av datamaterialet ønsker jeg å være spesielt oppmerksom på hvordan tidligere barnevernsbarn som søker om oppreisning blir fremstilt. De skal ikke settes i et dårlig lys eller nedverdiges når funnene skal presenteres. Det samme

gjelder selvsagt informantene. I tillegg må jeg legge til grunn at jeg beskriver historiene og krenkelseserfaringene til mennesker som tilhører gruppa tidligere barnevernsbarn. Det vil kunne bety at også personer som ikke deltar i prosjektet, men som tilhører denne gruppa, blir berørt av de funnene som presenteres. Derfor må jeg gjøre dette på en måte som ikke bidrar til stigmatisering av tidligere barnevernsbarn som gruppe ved at jeg tydeliggjør at denne analysen er en generell framstilling med utgangspunkt i akkurat denne studiens datagrunnlag og at det ikke uten videre finnes grunnlag for generalisering. I punkt 3 stilles det krav til at privatlivet trygges. Jeg forutsatte og presiserte at de rådgiverne jeg intervjuet ivaretok sin taushetsplikt overfor søkerne. Informantene skal være anonyme. Utvalget er relativt lite, og derfor har det vært nødvendig å ha fokus på tiltak knyttet til ivaretagelsen av dette. I analysekapittelet presenterer jeg sitater fra intervjuene. Jeg har valgt å ikke inkludere informasjon som avslører informantens kjønn knyttet til sitater. Alle opplysninger vedrørende stedsnavn og lignende er tatt bort. Slik minimerer jeg muligheten for identifisering av personer ved at opplysninger knyttes til bestemte fylker eller kommuner.

Tematisk analyse

Jeg har valgt å analysere datamaterialet i denne studien med utgangspunkt i det Braun og Clarke (2006) betegner som tematisk analyse. Tematisk analyse er en metode for å identifisere, analysere og beskrive mønstre (temaer) i datamateriale (Braun & Clarke 2006:79). Metoden beskrives som fleksibel og godt forenelig med kompleksiteten i kvalitative studier. Den er ikke bundet til noen bestemt teori eller epistemologi, og kan med fordel brukes av uerfarne forskere (ibid).

Hva som skal defineres som relevante og interessante temaer i datamaterialet må bestemmes i hvert enkelt forskningsprosjekt. Det er problemstilling og forskningsspørsmål som avgjør dette, og ikke nødvendigvis om et tema er hyppig snakket om eller høyt representert. Når analysen skal foretas, må det også tas stilling til en del spørsmål som representerer de valgmulighetene forskeren har når det gjelder hva slags analyse som skal gjennomføres. En av valgmulighetene dreier seg om hvorvidt det skal gjøres en induktiv eller deduktiv analyse. Min tilnærming kan kategoriseres som å være deduktiv i stor grad ettersom jeg gjennom hele prosessen har hatt interesse for en bestemt teoretisk forståelse – teori om anerkjennelse og krenkelse. Samtidig har jeg også vært åpen for hva datamaterialet har fortalt meg. Dette styrer blant annet hvordan kodingen av materialet foregår. En deduktiv tilnærming innebærer at en

eller flere bestemte problemstillinger ligger til grunn for denne delen av prosessen (Braun & Clarke 2006).

Braun og Clarke (ibid) har utarbeidet en fleksibel guide til gjennomføring av analyse. Den består av seks faser. Forskeren begynner med å gjøre seg kjent med materialet i fase 1. Jeg foretok selv alle intervjuene til denne undersøkelsen. Deretter transkriberte jeg dem, leste igjennom transkripsjonene og lagde sammendrag og noterte stikkord fra hvert intervju. Dette var en tidkrevende prosess, men på denne måten fikk jeg et grundig innblikk i materialet slik Braun og Clarke (ibid) understreker viktigheten av. I andre fase begynner arbeidet med generering av koder. Kodene er de første elementene som for forskeren framstår som relevante og interessante i lys av problemstillingen (ibid). Jeg foretok kodingen manuelt. Først ble de transkriberte intervjuene forkortet i form av at jeg skrev oppsummerende avsnitter. Det ble gjort i henhold til Kvale og Brinkmanns (2009) definisjon av meningsfortetting. Deretter ble denne oversikten gjennomgått, og underveis ble det utarbeidet en liste over alle temaer jeg kunne vurdere som relevante i lys av problemstillingen. Her måtte jeg veksle mellom å studere det fortattede materialet og de transkriberte intervjuene for å være sikker på at jeg hadde forstått sammenhengen mellom delene og helheten. Som beskrevet hadde jeg valgt en delvis deduktiv tilnærming, slik at jeg hadde teorien og forskningsspørsmålene framme under kodingen. Listen over aktuelle koder ble utarbeidet med utgangspunkt i at de skulle være relevante i lys av om det var snakk om elementer knyttet til enten ulike former for anerkjennelse eller ulike former for krenkelse. Jeg skrev ned alle kodene i et eget dokument, de som handlet om anerkjennelse med blå farge og de som handlet om former for krenkelse med rød farge for å gjøre det tydelig og lettere å arbeide videre med. Braun og Clarke (2006) beskriver at den tredje fasen består av arbeid med å formulere temaer med utgangspunkt i kodingen fra forrige fase. Det gjorde jeg ved å organisere kodene i grupper etter hva jeg kunne forstå at de handlet om. Her brukte jeg tid på prøve ut hvor kodene kunne passe inn, og å se på hvilke temaer som var overordnede og hvilke som var underordnede. Arbeidet med utvikling av temaene fortsetter i fjerde fase. I følge Braun og Clarke (ibid) er det nødvendig å på dette stadiet gå igjennom datamaterialet på nytt for å undersøke om det finnes koder som ikke er tatt med og for å igjen få et overblikk over helheten etter å ha jobbet med deler av materialet. Da jeg gjorde det, oppdaget jeg ikke noen nye aktuelle koder og temaer som var utelatt. Det ble imidlertid en nyttig gjennomgang fordi jeg oppdaget momenter som jeg hadde glemt, det kunne være formuleringer eller detaljer som kunne utdype og bidra til å beskrive enkelte viktige poenger nærmere.

Analyse

De fire forskningsspørsmålene jeg skal belyse i mitt prosjekt dreier seg om hvilke krenkelseserfaringer som fremkommer av saksbehandlerne beskrivelser av søknader om oppreisning, hvordan oppreisningsordningene organisert, hva som vektlegges i arbeidet og hva utfordringene består i, om oppreisningsordningene er egnet til å gi mennesker med krenkelseserfaring anerkjennelse og hvordan kunnskap og erfaringer fra arbeidet med oppreisning for tidligere barnevernsbarn kan komme til nytte for barnevernet i dag.

Denne tabellen gir en oversikt over funnene etter overordnede og underordnede temaer:

Det første temaet handler om informantenes generelle beskrivelser av hva søkere til oppreisningsordningene oppgir at de har vært utsatt for av omsorgssvikt og overgrep da de var under offentlig omsorg som barn. Hensikten med å definere dette som et eget tema er at denne informasjonen kan gi et innblikk i hvilke typer krenkelser det søkes om oppreisning for. Det er interessant i denne sammenhengen fordi det er disse krenkelseserfaringene som en eventuell oppreisning er ment å gi anerkjennelse for.

De neste temaene handler om kjennetegn ved oppreisningsordningene og hvordan disse ser ut til å fungere i praksis. I presentasjonen av hovedtema nummer 2 trekker jeg fram beskrivelser av hva som kjennetegner organisatoriske forhold ved oppreisningsordningene. Jeg beskriver også arbeidsmetoder fordi jeg finner det interessant å se nærmere på hvordan saksbehandlerne i oppreisningsordningene arbeider med å innhente informasjon. Dette kan illustrere hvordan søkerens interesser ivaretas. Det tredje hovedtemaet handler om hvordan vi kan beskrive møtene mellom oppreisningsordningene og søkerne. Dette er interessant fordi det, slik jeg ser det, er nettopp her vi kan studere hvordan oppreisningsordningene fungerer. I det siste hovedtemaet har jeg sammenfattet informantenes erfaringer med og syn på hva det betyr å ha oppreisningsordninger for tidligere barnevernsbarn.

Søkernes krenkelseserfaringer: systematikk og voldsomhet

Mangel på kjærlighet og nærhet

Informantene er tydelige på at søkerens beskrivelser av deres oppvekst under offentlig omsorg er svært ulike på mange områder, men at det også finnes fellestrekk for de historiene som blir formidlet. De fleste informantene forteller at de har inntrykk av at mangel på kjærlighet og nærhet fra omsorgspersonene er det som søkerne fremhever som de vondeste minnene og det som i størst grad har preget dem senere i livet. Jeg illustrerer dette ved å gjengi sitater fra intervjuene:

”Det går på dette med å ikke få nærhet og kjærlighet, aldri sitte på fanget, få trøst, lite mat og dårlige klær.” En av informantene svarer dette når jeg spør hva det søkes om oppreisning for. Her belyser vedkommende det faktum at enkelte søkere beskriver at de manglet de mest grunnleggende elementer av emosjonell omsorg under oppveksten på barnehjem eller i fosterhjem. Dette er i tråd med de beskrivelsene av forholdene for barn under offentlig omsorg som vi kjenner fra blant annet NOU 2004:23 som er omtalt i teorikapittelet. En annen informant illustrerer det ved å gjengi et eksempel på deler av en samtale med en søker: *”Hvis jeg spør: hvis du falt og slo deg eller var trist og lei, kunne du da gå til en ansatt på barnehjemmet og få trøst? ’Nei det var det jo aldri tid til, fordi enten satt de bare og drakk kaffe og røykte, eller så holdt de på med praktiske ting og hadde ikke tid til oss’”.*

Mange informanter beskriver at deres hovedinntrykk er at noen tidligere barnevernsbarn har vært utsatt for at omsorgsgiverne viste manglende forståelse for barns primære behov. En

informant beskriver det slik: *”De ble ikke møtt på sine behov for tilhørighet og tilknytning. De hadde ikke de relasjonene som er viktige for barn.”* Vedkommende forteller videre at søkerne for eksempel beskriver at: *”Det var ingen som sa god natt til meg. Det var aldri noen som snakket til meg om mamma og pappa”*.

Samtidig som mangel på nærhet og kjærlighet ofte beskrives som å være det søkerne har savnet mest, påpekes det også at dette alene ikke gir grunnlag for å bli tilkjent oppreisning gjennom disse ordningene. En informant forteller at oppreisningsordningene er lagt opp slik: *”Du får jo ikke noe for fravær av kjærlighet. Det må være noe mer, det må være en form for omsorgssvikt hvor du ikke får det stellet og den oppfølgingen du skal ha”*.

Aktivt mishandlet

Informantene forteller at mange søkere beskriver å ha vært utsatt for en mer aktiv form for fysisk mishandling. For noen barn kunne det dreie seg om grove, systematiske overgrep, slik denne informanten forteller: *”De beskriver massiv omsorgssvikt. Noen beskriver mishandling. Slag, spark, klyping, lugging, nektelse av mat, sult, innestegning, ja... Krenkelser både fysisk og psykisk”*. Dette er også informasjon og beskrivelser som vi kjenner igjen fra kartlegginger og granskinger av barnevernets historie både i Norge og internasjonalt. Det er på mange måter informasjon man forventer å finne tatt i betraktning de tradisjonene vi har hatt for avstraffelse av barn. En informant sier imidlertid dette om sitt inntrykk av noen av de beskrivelsene søkerne gir: *”Du tror det ikke før du hører det. Det er så grove ting som man nesten ikke skulle tro var mulig. Så du beveger deg inn i det mørkeste i sinnet til menneskene. Hva man kan finne på å gjøre mot barn! Det er sørgelig.”* En annen informant gjengir denne beskrivelsen fra en søker: *”Jeg ble stengt inne i kjelleren, der måtte jeg sitte til neste morgen og der var det masse rotter. Jeg var livredd, jeg skrek og hylte og det var ingen som kom og åpnet. Og når de kom og åpnet døra, så var det ingen som sa noe”*.

Mange informanter forteller at omfanget av søkere som har vært utsatt for seksuelle overgrep og/eller grov vold er stort. Disse beskrivelsene dreier seg om svært grove overgrep som ofte har foregått over tid. Søkerne forteller om overgrep begått både av voksne omsorgsgivere og av andre barn og ungdommer plassert i samme fosterhjem eller institusjon.

Stigmatisert, ekskludert og mindre verdt

Tidligere barnevernsbarn som søker om oppreisning beskriver i følge informantene også å ha opplevd krenkelser i form av stigmatisering, ekskludering og mobbing. En informant forteller at vedkommende etter å ha lest mange beskrivelser sitter igjen med følgende inntrykk:

”Det var ikke den naturlige kontakten fra institusjonene ut mot lokalmiljøet. Det var lite innsyn, de var veldig lukket, institusjonene. Og noen sier at, ’det er klart jeg kom i kontakt med de andre elevene da jeg begynte på skolen, og de kunne jo være med meg hjem innimellom. Men jeg ble aldri bedt med hjem til dem’.”

Dette illustrerer hvordan barnevernsbarna kunne oppleve å bli vurdert som mindreverdige fordi de tilhørte gruppen barnevernsbarn. Det gjaldt altså ikke bare på institusjoner og av omsorgsgivere, men også i samfunnet for øvrig. Noen barn ble ansett for å være så annerledes enn andre at det ble satt inn helt spesielle tiltak ovenfor dem som gruppe. En informant beskriver dette:

”Vi har jo også saker hvor det har foregått tvangssterilisering fordi de var åndssvake. De ble sendt til åndssvakehjem og karakterisert som debil og imbesil - det er sånne uttrykk jeg har lest. [...] Men så fungerer de kanskje bra som voksne. Det skyldtes oppveksten og det var de sosiale forholdene som gjorde at de ble plassert i den kategorien der”.

Dette er et eksempel på en krenkelse som kan anses å være et resultat av at formålet var både ekskludering og aktiv markering av mindreverd, men at selve metoden innebar fysiske overgrep.

En informant trekker frem hvordan konkrete forhold, som for eksempel lite mat, kan ha sammenheng med hvilket syn noen omsorgsgiverne hadde på disse barna: *”Barna på barnehjem fikk oppleve å være mindre verdt. De fikk mindre mat enn de voksne på barnehjemmet”.* I tillegg påpekes det at enkelte barn ble tvunget til barnearbeid. En informant har dette inntrykket:

”Mange av disse som ble plassert på barnehjem og institusjon måtte jobbe ganske mye. Institusjonene var bygd opp rundt dette med arbeid. Barnehjemmene stengte 4 måneder i året og sendte ungene ut til venner og bekjente, rundt på gårdene til folk. Det er en ganske forferdelig historie. Det var barnehjemmet som hadde omsorg og ansvar for dem, men de fulgte dem ikke opp når de var ute. Dette er langt tilbake i tid, men det var grov utnyttelse”.

”Det burde vært likt” – Om organisering, samarbeid og vurderinger

Delt ansvar og utfordrende samarbeid

Når det gjelder organisatoriske forhold, beskriver alle informantene at de jobber i fylkesvise oppreisningsordninger. Stor sett er det slik at fylkeskommunene har ansvar for administrasjon, mens den enkelte ansvarlige kommune betaler selve oppreisningsbeløpet. Noen av informantene forteller at deres inntrykk er at dette er en organisering som kan bidra til at kommunenes eierforhold til ordningene svekkes. Det begrunnes med at kommunenes forpliktelser og oppgaver knyttet til oppreisningsordningene kun består i utbetaling av beløp og utsending av brev til søkerne. De fleste informantene svarte at noen kommuner i deres fylke hadde valgt å stå utenfor ordningen. Noen kunne fortelle at dette blant annet gjaldt store kommuner med høye innbyggertall. Flere av disse kommunene hadde begrunnet at de avsto fra deltakelse med at de mente at oppreisning til tidligere barnevernsbarn burde være et statlig ansvar.

Noen av informantene beskriver ingen spesielle utfordringer knyttet til samarbeid med deltakerkommunene, mens andre forteller at samarbeidet fungerer i varierende grad. Her kan det for det første dreie seg om at kommunene har lite erfaring med arbeid på dette området og at det kan by på utfordringer å samarbeide om innhenting av opplysninger:

”[Vi opplever]utfordringer med at vi har [antall] ulike kommuner å forholde oss til. I forhold til samarbeidet, altså nå sier jeg ikke at det er noe dårlig samarbeid, men det er jo ulike kontaktpersoner og kommunene har organisert seg forskjellig i forhold til arkiv. Noen har fjernarkiv for seg selv mens noen har alt hos barnevernet og, ja... Sånne ting kan jo være litt utfordrende. For det er ikke lik kompetanse eller like ressurser eller engasjement alltid, på de som jobber i kommunene i forhold til når de får henvendelser fra oss.”

For det andre er det kommunens oppgave å behandle klagesaker, noe informantene påpeker at mange mangler erfaring med. En informant sier dette om at oppreisningsordningene i Norge er ulikt organisert: *”Det gjøres ulikt rundt om i landet. Det burde være likt.”* En annen informant beskriver det slik:

”Du kan jo ha to stykker som har vært på samme sted til samme tid, men så har de vært plassert av hver sin kommune. Og da har du noen kommuner som bare gir et fåtall tusen kroner, og så har du de andre som gir 725 000. Det blir jo bare et hån mot den stakkars

søkeren som har rippet opp i hele sin historie. Så det å ha regler som kan være relativt like - jeg kan se fordeler ved det”.

Halvparten av informantene forteller at det til tider kan være utfordrende å jobbe prosjektbasert, slik oppreisningsordningene som regel er lagt opp. Det oppleves som sårbart personalmessig og det er knyttet utfordringer til å klare å holde saksbehandlingstiden nede. Prosjektbaserte ordninger er avgrenset til en bestemt periode, hvilket også innebærer at alle de som ordningene gjelder for ikke rekker å få informasjon om at det finnes en ordning og dermed ikke rekker å søke i tide, påpeker informantene.

Inkludere eller ekskludere? Vedtektene styrer

Samtlige informanter beskrev at det var nedfelt egne vedtekter for oppreisningsordningene. Vanlig praksis ser ut til å være at fylkeskommunen og de kommunene som velger å slutte seg til en ordningen samarbeider om fastsetting av vedtekter. Alle informantene jobbet etter vedtekter som var utformet med utgangspunkt i det som betegnes som Stavangermodellen. De fleste informantene forklarte at inkluderingskriteriene for deres ordning kunne anses som todelt. Søkeren må ha 1) vært plassert av kommunalt barnevern eller forløper til barnevern og 2) blitt utsatt for krenkelser da vedkommende var under offentlig omsorg. Det betyr at ordningene avviser blant andre de som søker på grunnlag av å ha vært plassert av andre instanser eller privatplasserte, noe som har vært vanlig praksis i barnevernet tidligere. En av informantene beskriver dette slik: *”Det er klart at det er mange misforståelser rundt denne ordningen. Det synes jeg er den største utfordringen med å jobbe her. Det er mange som sier: ’men jeg bodde jo på barnehjem’. ’Ja det stemmer, du bodde på barnehjem, men du var aldri under offentlig omsorg. Det var mammaen din som plasserte deg på barnehjemmet’”.*

Oppreisningsordningene avviser også vanligvis søknader fra mennesker som hevder å ha vært utsatt for omsorgssvikt og/eller overgrep i sin biologiske familie. I følge informantene mottar de søknader fra mennesker som ønsker oppreisning for dette og for at barnevernet unnlot å gripe inn. Ofte kan det være slik at barnevernet eller kommunale instanser som har vært forløper til barnevern visste om eller burde ha visst om forholdene i hjemmet. Uansett er disse sakene vanligvis ikke omfattet av oppreisningsordningene og søkere som legger dette til grunn, avvises. En del informanter forteller at de har bistått noen med å søke oppreisning hos statens vederlagsordning. Denne hjelpen beskrives av enkelte som å skulle fungere som *”et plaster på såret”*:

”Vi bistår med søknad til staten. [...] Ja, jeg har gjort det sikkert 10 eller 15 ganger. ’Jeg har gjort alt klart, sånn at det bare er å sende inn til staten. Skriv under hvis det er greit for deg, så gjør vi det’. Så det er litt som en kompensasjon.”

I intervjumaterialet kommer det fram at noen oppreisningsordninger fremstår som utvidet i forhold til andre ordninger. Det betyr at de har vedtekter og arbeidspraksis som inkluderer flere typer saker og dermed også søkere enn andre. Dette er ordninger som også inkluderer plasseringer gjort av andre instanser i kommunene, for eksempel i regi av skolen og plasseringer ved såkalte tuberkulosehjem. Enkelte steder er det også gjort unntak i særlige tilfeller, for eksempel slik at det er gitt oppreisning til søkere som i utgangspunktet ikke tilhører målgruppa i følge vedtektene. Slike tilpasninger og endringer skal ha blitt gjort fordi man oppdaget at systemet uten disse elementene kunne ha virket urettferdig og at ordningen da ville ha ekskludert personer som kunne ha behov for oppreisning. En informant sier dette:

”[...]her er det likebehandling. Vi praktiserer så mye som mulig likebehandling, for det synes vi er riktig. [...]Ja, vi er tydelige på det altså. Eller, det vil si, vedtektene er veldig utydelige på det, og så har det blitt tatt opp da, hvordan man skal definere det. Så har man sagt at sånn skal det være.”

Flere av informantene påpeker nødvendigheten av å gi dem det gjelder tydelige forklaringer på hvorfor de ikke omfattes av ordningen. Denne informanten påpeker utfordringene knyttet til at man av hensyn til de formelle kravene må ekskludere mennesker som har opplevd omsorgssvikt og overgrep på linje med andre som får oppreisning:

”Fyller man ikke vilkårene, er det jo viktig at de skjønner hvorfor, sånn at de ikke opplever nok et overgrep og opplever at de ikke blir trodd. Så da sier vi: ’grunnen til at du ikke får noe, er at du aldri var plassert av barnevernet. Du burde kanskje blitt det, men du ble ikke det fordi barnevernet ikke visste om det som skjedde hjemme hos dere. Det var ingen som sa ifra’. Da skjønner jo de også det, at barnevernet ikke kan klandres når de ikke hadde fått beskjed om at noe var galt.”

Alvorlig nok?

Intervjumaterialet gir også et innblikk i hvordan det i oppreisningsordningene gjøres vurderinger av de søknadene som faller inn under ordningen. Informantene beskriver hvordan de går frem når det skal gjøres vurderinger knyttet til omfanget og alvorlighetsgraden av de

krenkelsene en søker er påført. Hva man kommer fram til med hensyn til dette, har betydning for hvilket oppreisningsbeløp som utbetales. Det er først og fremst søkeres egenerklæringer som legges til grunn for vurderingene. For alle informantene i denne undersøkelsen gjelder det at de må forholde seg til at vedtektene fastslår at den laveste summen, kr 200- eller 300 000,- utbetales til søkere som ikke er i stand til å fortelle noe særlig om hvilke krenkelser de er blitt utsatt for. De laveste beløpene blir i noen tilfeller også utbetalt i saker hvor det ikke finnes dokumentasjon på de krenkelsene det søkes om oppreisning for. En informant forklarer at:

”Som regel er det jo nok, så vi har ikke så mange saker hvor det kun er omsorgssvikt og vi vurderer det opp mot omsorgssvikt og sier ’nei, det er ikke nok’. Og det er ikke så mange avslagssaker på grunn av at vi ikke synes det er nok, men det er selvfølgelig avslagssaker på bakgrunn av det også.”

Beskrivelsene i egenerklæringene vurderes opp mot konteksten, altså hva som var ansett som legitime handlinger og god nok omsorg på den tiden de ble begått: *”Det er jo ikke alle avvik som er omsorgssvikt. Noe må du jo tåle, selv om man ikke alltid fikk god leksehjelp, så kan man ikke si at nå har du blitt utsatt for omsorgssvikt, for det er jo noe med omfang og tid.”* En annen informant beskriver det slik: *”(...) og da må man jo vurdere alt det de forteller opp mot den tiden de levde i. Det er klart at femtitallet var noe helt annet i forhold til det å hjelpe til hjemme og på gården enn det er i dag, for veldig mange.”*

I intervjuene belyste flere av saksbehandlerne interessante momenter knyttet til det faktum at oppreisningsbeløpene er gradert ut fra hva som defineres som mer eller mindre alvorlig, skadelig eller inngripende. En informant beskriver hvordan dette kan se ut fra søkeres perspektiv:

”De har levd i 10 år på et sted og ikke fått noe som helst omsorg eller kjærlighet, men så har de faktisk blitt slått et par ganger, og så får de 500 000,- for enkeltstående overgrep, mens omsorgen egentlig bare er 300 000,-. Hadde det ikke vært for de to slagene de fikk, så hadde de kanskje ikke blitt 500 000,-, men 300 000,- for omsorgssvikt. Det skjønner de kanskje ikke. Mange sier at det er den mangelen, den totale mangelen på nærhet og kjærlighet og oppfølging som de synes var verst over så lang tid”.

Slik jeg forstår det, formidler informanten at det er forståelig for vedkommende at denne praksisen oppleves som forvirrende for noen søkere. En annen informant beskriver det samme poenget slik:

”Noen av dem [søkerne, min anm.] opplever det som en slags krenkelse. Noen går inn og vurderer hva du blir utsatt for, og så sitter du med en subjektiv opplevelse. Så får du et avslag, for du får ikke høyeste erstatningsbeløp. ’Tenk at de har vurdert at min historie, det jeg har vært utsatt for, ikke var så grovt.’”

Enkelte informanter beskriver at de arbeider i ordninger hvor man har utarbeidet interne retningslinjer for hvordan disse vurderingene skal foretas. Det ser ut til at noen av ordningene innehar lengre og bredere erfaring med behandling av saker enn andre. Det beskrives som å være en fordel for saksbehandlerne å kunne samarbeide med erfarne kollegaer når de er i tvil om spørsmål knyttet til alvorlighetsgrad og størrelse på oppreisningsbeløp. Noen saksbehandlere beskriver at de stort sett jobber alene og at de ikke har hatt mange søknader til de oppreisningsordningene de jobber i.

Oppreisningsordning og søker: tilrettelegging og ivaretagelse

Belyse saken i søkers favør

Når det gjelder egenerklæringene, forteller alle informantene at de har erfart at det er store variasjoner med tanke på form og innhold. Søknader om oppreisning kan ha et omfang på alt fra én setning til 50 sider med selvbiografisk materiale. Informantene beskriver at de arbeider grundig med innhenting av opplysninger, slik at de kan opplyse saken til søkerens fordel. Dette gjør de både i samtaler med søkerne og ved hjelp av søk i ulike offentlige arkiver. Flere beskriver at samtaler eller intervjuer med søkerne bør bære preg av balansegangen mellom respekt for den enkelte og behovet for å opplyse saken. Noen av informantene påpeker at de er nøye på å vurdere hvordan de kan og bør arbeide for å få den informasjonen de trenger. En informant beskriver det slik: *”Noen ganger skjønner vi at nei, nå holder det, da får vi bare ta det vi har av informasjon, og så får man behandle det ut fra det”*. Det kommer fram at særlig mangler i den daglige omsorgen og fravær av nærhet og kjærlighet er temaer som det for noen søkere ser ut til å være vanskelig å sette ord på når de skal formidle sin historie til oppreisningsordningene. Her beskriver informantene ulike framgangsmåter for å eventuelt få disse beskrivelsene med i søknadene. Noen sier at de kan *”lese mellom linjene”* at søkeren er

utsatt for krenkelser. Andre sier at de stiller spesielt egnede spørsmål for å få frem relevante detaljer i historiene.

Tid, respekt og ydmykhet

De ansatte i oppreisingsordningene bistår tidligere barnevernsbarn som ønsker hjelp til å utforme søknader. Det beskrives av informantene at det gis tilbud om å komme til samtale, og at det ikke skal være nødvendig å ha bistand fra egen advokat. Informantene forteller at de forsøker å lage et lavterskeltilbud hvor søkerne møtes med respekt og åpenhet. Det beskrives også hvordan de jobber grundig for å finne dokumentasjon som kan legges til grunn i søkerens favør. Søkerens egne beskrivelser blir tillagt stor vekt. En informant sier dette om hvilke holdninger som ligger til grunn for arbeidet:

”Jeg tror at noe av det aller viktigste man kan gjøre innledningsvis i en ordning, er å være på tilbudssiden overfor søkerne. De har en veldig negativ opplevelse av sin plasseringskommune. De kommer jo til oss fordi de har opplevd ting som ikke er bra, og da identifiserer de kommunen sin med dette. Men når vi kommer dem i møte med åpne armer, god tid, ikke noe stress, en kopp kaffe eller te og setter av god tid til samtaler, så opplever søkerne at de blir tatt godt imot.”

Denne informanten beskriver hvordan det legges til rette for at søkerne skal få et positivt møte med ordningen. I tillegg til praktisk tilrettelegging, handler møtet med søkeren også om å formidle holdninger: *”Jeg er helt overbevist om at man må møte dem [søkerne, min anm.] med stor ydmykhet og enorm respekt og selv om de har forskjellige historier, noen overdriver og snakker i store bokstaver, andre underrapporterer. Det er viktig å rapportere alt de sier og behandle dem på aller beste måte”.*

Hensynet til søkerens grenser

En annen side av dette belyses av de informantene som påpeker at det å fortelle sin historie for et fremmed menneske kan oppleves som re-traumatiserende for noen søkere. I noen tilfeller er det slik at søkere velger å la være eller ikke klarer å utforme gode nok beskrivelser og går glipp av oppreisning eller får lavere beløp enn de kunne fått, slik denne informanten påpeker: *”Det går stort sett enklest å fortelle om omsorgssvikt. I det vi går inn på seksuelle overgrep, og da spesielt for de mannlige søkerne, er dette vanskelig å snakke om. Det kan jo få en avgjørende betydning for om de blir tilkjent 300- eller 750 000 kroner.”* En informant

sier at de av og til må godta at det er konkrete forhold og hendelser som søkerne unnlater å beskrive:

”Noen har vært veldig klare på at ’ja, det skjedde noe, men det orker jeg ikke å snakke om’. Da sier jeg at det skjønner jeg godt, jeg vil bare gjøre deg oppmerksom på at dersom du klarer å si noe om det, så kan det hende at det vil få betydning for oppreisningsbeløpet. Da er det jo noen som sier at ’ja, det spiller ingen rolle, dette er lagt vekk og lagt bak meg, jeg vil ikke snakke om det’. Og da er det bare å respektere det, naturligvis.”

Slik jeg forstår dette, betyr det at søkeres evne eller mulighet til å formidle sin historie i noen tilfeller kan være avgjørende for størrelsen på det oppreisningsbeløpet som eventuelt innvilges.

Noen informanter forteller at de jobber i ordninger hvor det tilbys et antall timer psykologbistand til søkere som ønsker det. Her er det variasjoner i beskrivelsene av hvordan dette blir mottatt blant søkerne. Enkelte hevder at søkerne forteller at de har god bruk for dette og uttrykker at de er fornøyde med å få tilbudet. Andre påpeker synspunkter som går på dette med at det antallet timer som tilbys er så lavt at det ikke gir noe mening i å begynne i behandling hos psykolog for så å måtte avslutte etter kort tid. En tredje innfallsvinkel kommer fra informanter som arbeider i ordninger hvor tilbudet ikke finnes. Det hevdes her at det heller ikke er noe etterspørsel etter det.

Noen oppreisningsordninger opererer med varslings- og uttalelsesrett for fosterhjem. Det innebærer i praksis at oppreisningsordningens ansatte kontakter de fosterhjemmene det gjelder når noen som har vært plassert der tidligere søker om oppreisning på bakgrunn av sitt opphold der. Det aktuelle fosterhjemmet får med dette vite hvem som har søkt om oppreisning og på hvilket grunnlag. Fosterhjemmene gis ikke partsrettigheter, men mulighet til å uttale seg om sitt syn på saken. Det beskrives at det kan gjøres unntak fra denne praksisen i de tilfellene det anses som nødvendig av hensyn til søkeren, for eksempel når det gjelder saker som dreier seg om alvorlige overgrep. Noen av informantene i undersøkelsen forteller at de arbeider i ordninger hvor man har gått helt bort fra dette etter å ha sett at varslingen ofte skaper dilemmaer og vanskelige situasjoner for søkerne.

Viktige og virksomme ordninger

Her har jeg sammenfattet det som er mine funn knyttet til saksbehandlerens syn på oppreisningsordningenes hensikt og betydning både for samfunnet og for den enkelte søker.

Beskrivelsene fram i lyset

Som nevnt finnes det intensjoner om at opplysninger som kommer frem når det søkes til oppreisningsordningene for tidligere barnevernsbarn skal komme dagens barnevern til nytte. Derfor oppfordret jeg informantene til å si noe om deres forståelse av hvilken informasjon det dreier seg om og hvordan tidligere barnevernsbarns historier skulle kunne bidra i forhold til dette. En informant sier:

”Dette er en veldig viktig historie. Vi har sett hvordan barnehjem ikke skal drives. Det er jo annerledes i dag enn på 1940 og 50-tallet, men det er mange som beskriver dette med manglende tilsyn og manglende oppfølging fra barnevernet, og det kan jeg tenke meg også gjelder i dag.”

Jeg spør om vedkommende ser for seg at det kommer til å være behov for ordninger tilsvarende dagens oppreisningsordninger også lengre fram i tid. Informanten svarer bekræftende på det. De fleste jeg intervjuet sier at de har inntrykk av at det i barnevernets historie har vært mangel på tilsyn av barn under omsorg og at det ikke har vært gjennomført samtaler med barna i tilstrekkelig grad. Mange påpeker imidlertid også at deres oppfatning er at det kan være mangel på de samme elementene i barnevernet i dag. Dette beskrives av flere som noe vi ikke kan akseptere nettopp med tanke på den kunnskapen vi får fra tidligere barnevernsbarn som forteller om konsekvensene av manglende kontroll og unngåelse av det å se og lytte til barn. En av informantene sier at:

”Det burde være en del av barnevernsutdanninga, det å få informasjon om en mørk fortid som vi ikke har klart å legge bak oss”. Om omsorgssvikt og overgrep i barnevernet hevder vedkommende at ”Vi blir aldri kvitt det. Det er helt umulig å bli kvitt. Men du kan redusere risikoen. Og du kan ha systemer som ivaretar barna i større grad”.

Oppreising virker

Flere av informantene beskriver at deres inntrykk er at det å få en unnskyldning i form av et formelt brev fra kommunens ordfører med en beklagelse er av stor betydning for mange av søkerne. De forteller at flere gir uttrykk for at de etter å ha søkt om oppreisning sitter igjen

med en opplevelse av å bli trodd for første gang. Flere av informantene mener at dette er noe av det viktigste en oppreisningsordning kan bidra med. Det er selve målet for oppreisningsordningene, i følge informanten som sier dette: *”Vi ønsker jo at de skal føle en oppreising. At vi behandler dem med respekt og at de eksisterer. De er mennesker”*. En annen informant illustrerer dette ved å gjengi denne uttalelsen fra en søker: *”Jeg skal ta det ordførerbrevet, ramme det inn og henge det opp”*. Flere av informantene sier at de tror oppreisningen for mange søkere markerer en anledning til å sette strek ved alt det vonde fra barndommen og komme seg videre i livet. I tillegg ser det ut til at selve oppreisningsbeløpet kommer godt med for mange. Søkerne beskriver ofte å være i en vanskelig livssituasjon på mange måter, også økonomisk, i følge informantene.

Drøfting

Med utgangspunkt i problemstillingen min, teorigrunnlaget og de funn som er presentert i analysekapittelet, vil drøftingskapittelet innledningsvis omhandle de krenkelseserfaringene som tidligere barnevernsbarn legger til grunn for søknader om oppreisning. Det vil danne et utgangspunkt for den videre drøftingen av oppreisningsordningenes funksjon sett i lys av teori om anerkjennelse og omfordeling. Deretter drøftes faren for at oppreisningsordningene slik de er organisert og lagt opp i dag bidrar til påføring av nye krenkelseserfaringer. Til slutt reflekterer jeg over mulige alternative veier til oppreisning for tidligere barnevernsbarn.

Søkernes krenkelseserfaringer

I denne oppgaven har jeg til nå vist hvordan offentlige granskinger som bygger på intervjuer med tidligere barnevernsbarn slår fast at mange av de som har vært under omsorg av barnevernet eller forløpere til dagens barnevern ikke har fått god nok omsorg (se for eksempel Barne- og familiedepartementet 2004). Det samme bekreftes av mine informanter som har behandlet søknader om oppreisning, jamfør det første temaet som presenteres i analysekapittelet. Også her ser jeg det som hensiktsmessig å dele beskrivelsene i kategorier etter hva som kjennetegner dem. Det første jeg tar for meg er temaet som handler om følelse av mangel på kjærlighet og nærhet. Dette er et tema som går igjen flere ganger og som i følge informantene i denne undersøkelsen ser ut til å ha vært en utbredt opplevelse blant søkerne. Søkere til oppreisningsordningene har fortalt om manglende mulighet for nær kontakt med og gode relasjoner til omsorgspersoner i fosterhjem og på barnevernsinstitusjoner. De voksne som hadde omsorgsansvar for dem kunne være fysisk tilstede, men mulighetene for å få oppmerksomhet, trøst og for å oppleve annen omsorgsladet atferd var fraværende for mange. Det å oppleve seg selv som verdsatt i nære relasjoner er det Honneth (2008) beskriver som den mest elementære formen for anerkjennelse. Dette må ligge til grunn for at muligheten for å få følelsen av å være et helt menneske skal kunne være tilstede. Et menneske som får sine behov for kjærlighet og nærhet fra omsorgspersoner dekket, gis mulighet til å utvikle en tillit til seg selv som igjen gjør at vedkommende kan delta i samfunnet som en selvstendig aktør og bidragsyter. Det er grunn til å slå fast at barndommen for noen tidligere barnevernsbarn - og for mange av søkerne til oppreisningsordningene - bar preg av at denne primære anerkjennelsen manglet i kortere eller lengre perioder.

Det andre funnet fra den delen av undersøkelsen som dreier seg om søkeres krenkelseserfaringer, handler om aktive markeringer av mindreverd. Honneth (2008) kategoriserer fysiske overgrep, herunder også seksuelle overgrep, som den mest elementære formen for krenkelse eller ”ringeakt”. Både i intervjumaterialet til denne undersøkelsen og i annet materiale finner vi beretninger gjengitt av tidligere barnevernsbarn som forteller at mange er påført nettopp slike krenkelser. En stor andel har vært utsatt for voldsomme fysiske overgrep. Voldsomheten dreier seg både om omfang, systematikk og det faktum at mishandlingen for mange foregikk over lang tid. Opplevelsene må ha vært vonde i seg selv, og de kan, slik Kirkengen (2009) beskriver det, ha både psykisk og somatisk sykdom som konsekvens. I tillegg, slik Honneth (2008) påpeker, kommer det faktum at fysisk mishandling symboliserer tap av kontroll og mulighet til å bestemme over sin egen kropp. Den som blir utsatt for det, vil oppleve å få svekket tillit til seg selv og dermed også muligheten til å anse seg selv som en fullverdig deltaker i samfunnet.

I materialet fra undersøkelsen finner jeg også elementer som kan sees i sammenheng med det Honneth (2008) betegner som tap av rettigheter. Den utstrakte bruken av tvangsmessige inngrep som noen barn ble utsatt for, herunder både metoder for straff og tvangsarbeid, er ett av eksemplene på tap av frihetsrettigheter. En annen krenkelse av rettigheter, nærmere bestemt velferdsrettigheter (Honneth *ibid*) dreier seg om det at noen forteller at de fikk lite mat. Det handler om tapet av retten til jevn og rettferdig fordeling av goder. Det å med vilje gi barn for lite mat kan også tolkes som en aktiv markering av mindreverd fra de voksnes side. Barna kunne oppleve slike markeringer både inne på institusjoner og i fosterhjem samt ute i lokalsamfunnene og på skolene. Barnevernsbarn hadde i praksis ikke de samme rettighetene som andre barn og det ble markert at de var ansett som mindreverdige. Dette kan også sees i sammenheng med det elementet av krenkelse som handler om tap av verdighet. Fordi barnet var en del av gruppen *barnevernsbarna*, ble han eller hun ansett som mindre verdt enn andre, både barn og voksne. Tas det totale bildet av situasjonen i betraktning, kan vi kanskje også konkludere med at det å ikke vokse opp i trygge omgivelser basert på omsorgsgivere med blick for barns behov i seg selv er en krenkelse mot det enkelte barn. Både tap av rettigheter og mangel på verdsetting er krenkelser som Honneth (2008) definerer som noe av det som fungerer destruktivt på menneskers utvikling av selvtillit og selvverdsetting. Det å bli fratatt rettigheter og verdighet kan ha som konsekvens at individet opplever det som vanskelig å skulle oppfylle sine forpliktelser til samfunnet, ettersom det ligger en sentral gjensidighet i dette, slik Honneth påpeker (*ibid*).

I tilknytning til dette kan det være relevant å inkludere et perspektiv som omhandler det faktum at de vurderingene som saksbehandlerne i oppreisningsordningene gjør av de tidligere barnevernsbarnas beskrivelser, gjøres i lys av kontekst. Det er sammenfallende med Honneths (2008) syn på at hvorvidt handlinger skal kunne defineres som krenkelser av menneskers rettigheter og verdighet, vil være avhengig av tid og sted. Det kan være aktuelt å stille spørsmålsteget ved om det gir mening å i dag skulle vurdere hvorvidt et barn var utsatt for god nok omsorg når hendelsene fant sted da samfunnet var preget av et annerledes syn på barn og barndom. Informantene beskriver nettopp dette, og understreker at vurderingene av alvorlighetsgrad gjøres i forhold til hvilke normer og regler som gjaldt for det aktuelle tidspunktet. Informanter forteller imidlertid også at egenerklæringer som omhandler fysisk avstraffelse vurderes opp mot hvilket tidspunkt handlingene ble begått på. Slik jeg har forstått det, gis det ikke oppreisning til søkere dersom handlingen var legitim da den ble begått, jamfør at fysisk avstraffelse av barn var tillatt i Norge tidligere. Honneth (ibid) hevder at fysiske overgrep kan defineres som et statisk og ikke kontekstuellet betinget element som krenker mennesker uansett kontekst. I oppreisningsordningssammenheng ser det imidlertid ut til at en har valgt å se annerledes på dette.

En oppsummering viser at det ikke kan være tvil om at tidligere barnevernsbarn som har vært utsatt for omsorgssvikt og overgrep i forbindelse med plassering i institusjon eller fosterhjem, er krenket i forhold til de mest grunnleggende behovene mennesker har. Derfor kan intensjonen om å nå møte disse menneskene med beklagelser og anerkjennelse sies å være en tankegang som gir mening. Spørsmålet videre blir da i hvilken form anerkjennelsen skal være og hva denne må bestå av for å kunne beskrives som å være meningsfull. Dette ligger til grunn for den neste delen av dette kapittelet hvor jeg ser oppreisningsordningene i lys av teori om anerkjennelse.

Veier til anerkjennelse via oppreisningsordningene

Som vist i gjennomgangen av det teoretiske perspektivet, består anerkjennelse av flere ulike elementer (Honneth 2008). Her ser jeg koblinger mellom disse og de funnene fra undersøkelsen som beskriver hvordan oppreisningsordningene er organisert og hva som vektlegges i arbeidet med søknader.

Den prosessen vi har vært vitne til at tidligere barnevernsbarn har satt i gang ved å kjempe for å få sine historier fram i lyset, kan sees i sammenheng med beskrivelser av vanlige

reaksjonsmønstre som kan oppstå hos grupper som opplever å bli krenket. I følge Honneth (2008) kan slike grupper komme til å sette fram krav om at samfunnet gjennomfører tiltak for å utjevne den urettferdigheten som er begått mot dem. Det har de også rett til, i følge Fraser (2008). Det er verdt å merke seg, slik Honneth (ibid) påpeker, at en slik kamp i seg selv vil kunne bidra til at den enkelte føler en oppreisning og får positive opplevelser knyttet til det å være en del av en gruppe som tar grep for å ivareta sine interesser. Kanskje kan det også gjelde for noen tidligere barnevernsbarn som har kjempet for å at samfunnet skal ta ansvar for og beklage de krenkelsene som er begått mot dem. På en annen side, slik Simonsen og Pettersen (2010) påpeker, må det imidlertid også tas i betraktning at det å skulle søke om oppreisning for tidligere barnevernsbarn innebærer at den enkelte kobles til en gruppe som opplever å bli stigmatisert. Kanskje kan det oppleves som problematisk for noen. Dette betyr at det å være en del av en gruppe som er omfattet av en oppreisningsordning kan oppleves som både oppbyggende og krevende for den enkelte.

Den anerkjennelsen som mennesket i følge Honneth (2008) har behov for, består, slik jeg viste i teorikapittelet, av flere ulike dimensjoner. Det første momentet, den intersubjektive anerkjennelsen som består av kjærligheten i relasjonen mellom foreldre og barn, kan i utgangspunktet se ut til å være noe som er ganske fjernt fra oppreisningsordningene for tidligere barnevernsbarn. Verken brevet med en uforbeholden unnskyldning fra kommunen eller et større pengebeløp vil kunne erstatte søkerens mangel nærhet og kjærlighet i oppveksten på institusjon og/eller i fosterhjem. Det er selvsagt ingen tiltak som kan gi et voksent menneske en ny og bedre barndom, og oppreisningsordningene har heller ikke dette til hensikt. Likevel kan vi kanskje, dersom det tolkes i videre forstand, anse Honneths (ibid) fremstilling som å være beskrivelser av hvordan mennesker gjennom hele livet har behov for å oppleve å bli verdsatt i møte med andre. Fra det perspektivet ser jeg muligheter for at den prosessen som en søknad til oppreisningsordningene setter i gang kanskje inneholder elementer som kan være til nytte. Informantene som er intervjuet i denne undersøkelsen foreller at de i sitt arbeid forsøker å bidra nettopp i forhold til å gi søkerne gode opplevelser med oppreisningsordningene. Flere av informantene forteller at de jobber for å møte søkerne *på best mulig måte*. Når dette utdypes, kommer det frem at en god måte å møte søkerne på er med god tid, åpenhet, ydmykhet og respekt. Dette er det flere av informantene som beskriver at de er opptatt av å få til. De forteller også at de arbeider med innhenting av informasjon med det utgangspunkt at de vurderinger som gjøres og beslutninger som tas skal komme søkeren til gode. Konkrete handlinger som dette kan være bekreftelser på at det her ligger

anerkjennende holdninger og verdier til grunn for arbeidet. Noen påpeker også viktigheten av å ta hensyn til søkeres grenser når de i samtaler kommer til temaer som det kan være vanskelig å snakke om. Informantene gir med dette uttrykk for at sensitivitet for søkeres følelser og behov er et sentralt fokusområde. Et annet eksempel er at man i noen ordninger har gått bort fra praksiser som varsling av fosterhjem, fordi det kan være til ulempe for noen av søkerne. Også dette kan anses som å være et uttrykk for at oppreisningsordningene er på søkeres side når flere hensyn må tas. Slik jeg ser det, kan altså disse elementene knyttet til selve oppreisningsprosessen innebære at søkere opplever en form for intersubjektiv anerkjennelse. Den viktigste indikatoren på dette må være at mange, i følge mine informanter, selv uttaler at det å bli sett, hørt og trodd av saksbehandlerne har vært av stor betydning for dem. Kanskje var det nettopp det de hadde behov for da de valgte å søke om oppreisning. Etter å ha gjennomført denne undersøkelsen er mitt inntrykk at mange søkere vil kunne oppleve at det i oppreisningsordningene arbeides med deres interesser til grunn og at de blir møtt på sine behov for ivaretagelse gjennom prosessen.

Den gjennomgangen jeg har gjort av møtet mellom saksbehandlerne og søkere til oppreisningsordningene viser relevansen av å bruke Høilund og Juuls (2005) kobling til sosialt arbeid og sosialarbeidere. Når mennesker opplever seg krenket i møte med velferdstjenester, handler det ikke nødvendigvis om saksbehandleres eller sosialarbeideres manglende vilje og/eller evne til å møte dem med anerkjennende holdninger. Jeg vil hevde at min gjennomgang viser at det samme kan være gjeldende også for relasjonen mellom søkere til oppreisningsordningene og saksbehandlere der.

Rettsforhold vil alltid måtte være gjensidige, påpeker Honneth (2008), noe også forholdet mellom søker og oppreisningsordning er et eksempel på. Søkeren vil gis rett til å få sin sak vurdert og behandlet, forutsatt at vedkommende oppfyller oppreisningsordningenes krav om å søke i tide, å bidra til utfylling av søknadsskjemaet og samtykke til innhenting av opplysninger. Funnene i min intervjuundersøkelse viser at å forholde seg til dette gir søkeren mulighet til å fortelle sin unike livshistorie til sekretariatet. Det foregår ved at det legges en egenerklæring til grunn for behandling av søknaden. Informantene beskriver at disse i stor grad varierer i omfang, men at alle oppfordres til å fortelle sin historie slik de husker den. Beslutningene i oppreisningsordningenes utvalg tas blant annet på grunnlag av opplysningene herfra. Dette er et element i oppreisningsprosessen som kan sees i sammenheng med at det er anerkjennelse knyttet til det å bli verdsatt for sine unike menneskelige sider og sin spesielle historie, jamfør Honneths (2008) beskrivelse av sosial verdsetting. Dette er et element som

har innvirkning på den enkeltes ”selvverdsetting”. Sett på den måten kan altså denne delen av søknadsprosessen til oppreisningsordningene anses som egnet til å styrke søkere i deres holdninger til sin egen verdighet.

I drøftingen av oppreisningsordningene har jeg funnet det nyttig å skille mellom prosessen, som er omtalt over, og selve tilkjenningen av oppreisning, altså beløpet som utbetales og den skriftlige beklagelsen fra ansvarlig kommune. De to sistnevnte elementene er ment å skulle ha en symbolsk verdi. Det beskrives at ordningene skal fungere som redskap for å gjenopprette moralsk anseelse og at det skal gis en godgjøring til søkeren. Gjennomgangen av søkeres krenkelseserfaringer viste at det blant annet er begått krenkelser av symbolsk art mot dem, for eksempel i form av markering av mindreverd. Dette tatt i betraktning, er det hensiktsmessig å se til oppveing ved hjelp av symbolsk anerkjennelse, slik for eksempel Fraser (2008) påpeker. En beklagelse og et oppreisningsbeløp kan sees på som en kommunes måte å symbolisere sin anerkjennelse av søkeren på. Kommunen omfordeler et gode, pengene, og det formidles at kommunen tar på seg ansvaret for det som skjedde. Søkeren har fremsatt et krav om anerkjennelse som møtes med aksept av samfunnet. Det er grunn til å anta at en del søkere til oppreisningsordningene har behov for både anerkjennelse og omfordeling, og jeg anser det som sannsynlig at tilkjenning om oppreisning for noen vil kunne bidra positivt i forhold til synet på sin egen verdighet. Samtidig finner jeg grunn til å sette spørsmålsteget ved om en beklagelse i et brev i tilstrekkelig grad ”gjenoppretter moralsk anseelse” og om det kan finnes andre og mer virksomme måter å anerkjenne tidligere barnevernsbarn på. Det kommer jeg tilbake til.

Nye krenkelseserfaringer?

Det har vist seg å være nødvendig å drøfte ikke bare hvordan oppreisningsordningene kan anerkjenne søkere, men også hvorvidt det kan være slik at søkere kan oppleve å bli utsatt for nye krenkelser knyttet til disse ordningene. Det hevdes av flere, blant annet av mennesker som har uttalt seg i mediene som nevnt innledningsvis, og bør dermed drøftes i lys av den kunnskapen vi nå har om praksisen. For det første er det slik at de ordningene som omfattes av denne undersøkelsen har et sett av inkluderingskriterier i vedtektene som saksbehandlerne forholder seg til når søknader om oppreisning tas imot. I følge informantene i denne undersøkelsen opplever de stadig at mennesker henvender seg til dem med ønske om å få oppreisning for forhold som faller utenfor disse kriteriene. Det kan for noen handle om å ha

måttet leve under omsorgssvikt hos sine biologiske foreldre uten inngripen fra barnevernet. Andre kan vise til at de har vært utsatt for omsorgssvikt og/eller overgrep i fosterhjem eller institusjoner der de har vært plassert privat, altså uten at det offentlige har behandlet saken. Det kan også gjelde plasseringer i institusjoner som ordningene ikke omfatter – for eksempel i såkalte skolehjem og også isolasjon av barn på sykehus i lengre perioder. Når disse søkerne setter frem sine krav om oppreisning til de ordningene som omfattes av undersøkelsen, møtes de med avslag. Det kan forstås som en krenkelse med bakgrunn i det Honneth (2008) betegner som tap av rettigheter og i Frasers (2008) beskrivelse av urettferdig fordeling. Disse søkerne vil kunne oppleve at de stiller med et utgangspunkt og en bakgrunn som i all hovedsak ligner andres, nemlig at de ble utsatt for overgrep og/eller omsorgssvikt da de var barn og/ eller under omsorg av barnevernet på lik linje med andre, men at de på grunn av til dels tilfeldige omstendigheter likevel ikke innvilges de samme rettighetene til oppreisning.

Et annet argument som faller innenfor denne kategorien dreier seg om det som vil kunne anses for å være urettmessig forskjellsbehandling av søkere. Saksbehandlerne beskriver at oppreisningsordningene er innrettet slik at det utbetales forhåndsbestemte pengesummer for ulike typer krenkelser. Vanlig praksis ser ut til å være at en søker som ikke er i stand til å beskrive hva han eller hun var utsatt for, innvilges den laveste summen. Videre er det som regel slik at det å ha vært utsatt for fysiske overgrep gir rett til større summen enn det å ha levd under mer passive former for omsorgssvikt. Flere informanter forteller at de har vært i kontakt med søkere som opplever det som urettferdig at retningslinjene tilsier at noen krenkelser er verdt mer enn andre. Slik jeg ser det, kan vi igjen være inne på et tema som omfattes av Frasers (2008) argumenter for å skille mellom omfordeling av goder og anerkjennelse. Dersom kr 300 000,- skal være en symbolsk beklagelse - hva er da kr 750 000,- ment å være? En sterkere beklagelse? Det samfunnet som tidligere barnevernsbarn møter når de søker om oppreisning for overgrep begått mot dem som barn, kan anses som å være et samfunn som nå har definert at det anses som verre å ha blitt slått én gang enn å ha levd i mange år uten å oppleve nærhet og kjærlighet fra omsorgspersoner. Med bakgrunn i dette er det mulig å forstå søkere som opplever at de behandles urettferdig og det må være rimelig å stille spørsmål om hvorvidt en innretning etter ulike satser gir mening i forhold til intensjonene med ordningen. Dette understreker hvordan det å skulle legge både hensynet til likebehandling og til ivaretagelse av individuelle behov til grunn for arbeidet byr på utfordringer.

Det tredje argumentet for at dagens oppreisningsordninger kan bidra til å gi noen mennesker nye krenkelseserfaringer handler om de ulikhetene som preger tilbudet om oppreisning i Norge i dag. Innledningsvis presenterte jeg resultater fra Pettersens (2010) kartleggingsstudie av oppreisningsordningene, hvor det konkluderes med at det finnes mange forskjellige ordninger. Noen er innrettet med vedtekter utarbeidet med utgangspunkt i det som omtales som Stavangermodellen (Blom 2012) og skal i prinsippet fungere relativt likt, hvilket gjelder de ordningene jeg har undersøkt. Også her fant jeg imidlertid forskjeller mellom ordningene på flere områder. Noen informanter fortalte at de arbeidet alene og ikke hadde mye erfaring med behandling av søknader, og andre fortalte motsatt at de hadde god bruk for det faglige fellesskapet i sekretariatet og at de hadde solid erfaring med sakebehandling.

Oppreisningsordningene ser også ut til å være prisgitt samarbeid med kommunene, hvilket det kommer fram av undersøkelsen kan preges av at det fra den enkelte kommunes side er varierende grad av engasjement og evne til å bidra til opplysning av saker. Undersøkelsen avdekker også andre variasjoner, som hvorvidt det finnes tilbud om psykologbistand til søkerne, om det bistås med å søke Rettferdsvederlag fra staten, og at det hos noen er gjort endringer og foretatt utvidelser av vedtektene av ulike årsaker.

Det er også opprettet kommunale ordninger med helt egne vedtekter som på mange områder er forskjellige fra hverandre. Pettersen (2010) fant at omtrent halvparten av Norges befolkning bodde i kommuner hvor det overhodet ikke fantes noen oppreisningsordning for tidligere barnevernsbarn. I følge Prosjekt Oppreisning (2012) har hensikten med denne organiseringen vært at det skulle være tydelig at beklagelsen kom direkte fra de instansene som hadde plasseringsansvar for det enkelte barn da det var under offentlig omsorg. Dermed ble det, i følge Stortingsmelding 24 (Barne- og familiedepartementet 2005), slik at kommunene kunne velge om det skulle opprettes oppreisningsordninger for tidligere barnevernsbarn. Det denne gjennomgangen peker på, er at tidligere barnevernsbarn som mener at de har behov for oppreisning vil ha svært ulike muligheter for det. Tilbudet er knyttet til hvor i landet de bodde som barn, hvilken kommune som hadde plasseringsansvar for dem og om kommunen grep inn eller unnlot å sette inn tiltak. Her er det snakk om at det ligger både geografiske forskjeller og tilfeldige hendelser til grunn, noe som fører til ujevn fordeling og urettferdig behandling. I lys av Fraser (2008) kan tidligere barnevernsbarn som opplever at de mangler tilbud om oppreisning eller har dårligere vilkår enn andre, ha rett til å kreve at det settes i verk tiltak for mer rettferdig behandling og fordeling. Jeg vil foreta en redegjørelse av det jeg anser for å være alternative muligheter i neste kapittel.

Alternative veier til anerkjennelse og oppreisning for tidligere barnevernsbarn

Med utgangspunkt i teoretisk perspektiv og funn fra undersøkelsen blir det naturlig å stille spørsmål om hvorvidt det peker seg ut noen gode alternativer til det tilbudet som i dag finnes til tidligere barnevernsbarn som har vært utsatt for omsorgssvikt og/eller overgrep under offentlig omsorg. Spesielt gjelder det de spørsmålene som reiser seg rundt de inkluderingskriteriene som gjelder for mange ordninger i dag og det faktum at noen kommuner overhodet ikke tilbyr noen form for oppreisning. Argumentet for at oppreisning til tidligere barnevernsbarn skulle være kommunenes ansvar, var hovedsakelig at unnskyldningene skulle komme fra det som var ansvarlig instans for plasseringen. Spørsmålet blir da om det ikke kunne være mulig å løse akkurat dette på andre måter. Kanskje kan vi se til Sverige og den felles nasjonale oppreisningsordningen som er innrettet og organisert på statlig nivå. En slik ordning kunne vi også hatt i Norge. Det ville kunne gi muligheter for at alle søknader ble behandlet på like vilkår og at alle potensielle søkere hadde vært gitt mulighet til å få sin sak vurdert.

Anerkjennelse består altså blant annet av opplevelsen av å ha politiske rettigheter, rett til å delta i samfunnet og velferdsrettigheter (Honneth 2008). Det siste dreier seg om å ha rett til å ha en akseptabel levestandard. Jeg refererte tidligere til Fraser (2008), som påpeker viktigheten av å skille på begrepene anerkjennelse og omfordeling. Også Thompson (2002) argumenterer for det samme. Hittil har jeg i hovedsak drøftet krenkelse og anerkjennelse i lys av Honneth (ibid) som er opptatt av enkeltmenneskets muligheter for å leve "det gode liv". Slik jeg ser det, omfatter Frasers (ibid) perspektiv anerkjennelse som middel for utjevning av sosial ulikhet, altså på samfunnsnivå mer enn på individnivå. Begge deler kan ha relevans når temaet er oppreisning til tidligere barnevernsbarn. Tidligere i oppgaven er det gitt beskrivelser på hvordan det å være en del av gruppa barnevernsbarna har ført til stigmatisering og ekskludering. Dette er eksempler på det Fraser (2008) betegner som krenkelser av symbolsk og kulturell art, altså krenkelser som i følge henne ikke kan veies opp for ved hjelp av omfordeling. Innvilgelse av oppreisning innebærer utbetaling av en pengesum, i noen tilfeller maksimumsbeløpet på kr 750 000,-. Det er mulig at dette er penger som fungerer som midler til å heve levestandarden for mennesker som mottar oppreisning. Ser vi igjen til teori om anerkjennelse og de ulike elementene det består av, er det imidlertid ikke uten videre enkelt å plassere denne typen omfordeling av økonomiske goder i dette landskapet. Jeg ser ikke bort fra at tidligere barnevernsbarn kan ha behov for denne type økonomisk omfordeling, men

beløpene er ikke ment å skulle fungere som kompensasjon for tapt inntekt. Det presiseres i Stortingsmelding 24 (Barne- og familiedepartementet 2005) at det ordinære velferdssystemet skal ivareta disse behovene. Slik jeg ser det kommer det ikke tydelig frem hva slags funksjon disse summene er ment å ha. Kanskje kan det være slik at oppreisning og anerkjennelse av tidligere barnevernsbarn ikke nødvendigvis skal baseres på økonomiske godtgjørelser.

Et relevant spørsmål å stille blir da om det kunne være mulig å tilby andre former for anerkjennelse av tidligere barnevernsbarn som har opplevd omsorgssvikt og overgrep under offentlig omsorg. Kanskje kunne det være mulig å se for seg oppreisningsordninger hvor det i større grad er rom for vurdering av hva den enkelte og/eller hva gruppa tidligere barnevernsbarn faktisk har behov for. Hvor den enkeltes historie og krenkelseserfaring eventuelt lå til grunn for utarbeidelse av differensierte tiltak. Noen ville kanskje ha behov for økonomisk støtte, andre for psykologbistand, noen kunne kanskje ønske seg hjelp til å utvikle forholdet til familie og nettverk. Kanskje kunne det være en måte å ivareta de reelle behovene på. På en annen side kan det være en like god løsning at disse behovene ivaretas av det ordinære velferdssystemet. Dette ville blant annet kunne bidra til unngåelse av det problemet som i følge Simonsen og Pettersen (2007) preger ordninger som disse, nemlig at det å søke om erstatning eller oppreisning innebærer en understreking av at noen tilhører grupper i samfunnet som anses som svakere, og at dette kan oppleves som krenkende i seg selv.

I følge det teoretiske perspektivet jeg forholder meg til i denne oppgaven, vil oppreisning også måtte bestå av tiltak på samfunnsnivå dersom det skal bidra til anerkjennelse av tidligere barnevernsbarn som gruppe. Alternativer til tiltak på samfunnsnivå kunne for eksempel være initiativ fra myndighetene som handler om å skape inkluderende holdninger som kan bidra til å fremme likeverd. En annen mulighet kunne være erklæringer som forplikter til at det arbeides for å unngå at barn utsettes for noe lignende nå og i fremtiden. Jeg anser at Stortingsmelding 24 (Barne- og familiedepartementet 2005) i noen grad kommuniserer en forståelse for at det er sammenheng mellom oppreisning til tidligere barnevernsbarn og arbeid for å styrke barnevernet i dag. Det understrekes for eksempel at tilsynet med barn under offentlig omsorg skal være god nok, hvilket også peker seg ut som sentralt når vi ser konsekvensene av mangel på dette i historien. Et annet eksempel på en handling som på en helt konkret måte kan kommunisere at samfunnet ønsker å beklage og ta ansvar, er den seremonien som ble gjennomført i Sverige. Også når det gjelder temaet i forrige kapittel, hvor jeg diskuterte mulighetene for at mennesker opplever å bli krenket i møte med oppreisningsordningene, anser jeg den svenske varianten av oppreisningsordning for å bidra

med løsninger. På samme måte som i Norge er den svenske ordningen kritisert for ikke å inkludere alle med behov for oppreisning, men det faktum at ordningen er nasjonal gjør at alle tidligere barnevernsbarn gis like muligheter til å få behandlet sin sak. Her utbetales det dessuten kun ett beløp uavhengig av hvilke krenkelses søkeren er påført.

Hittil har dette kapitlet omhandlet forslag til alternative måter å organisere og innrette ulike former for oppreisningsordninger på. Spørsmålet om hvorvidt det overhodet finnes grunnlag for å forsvare oppreisningsordninger som sådan peker seg til slutt ut som også å kunne ha relevans. Kanskje vi ikke skal se bort fra argumentene for at det ikke vil være mulig å opprette ordninger som har denne hensikten. Følelsen av oppreisning vil uansett være subjektiv, den vil muligens kunne finne sted for noen, men ikke for alle, og ikke nødvendigvis via oppreisningsordninger.

Oppsummering og konklusjon

De viktigste funnene fra denne undersøkelsen handler for det første om at de krenkelsene noen tidligere barnevernsbarn har vært utsatt for, kan beskrives som å ha vært svært alvorlige og i noen tilfeller preget av systematikk. I lys av Honneth (2008) fant jeg at det var eksempler på at barn var krenket på områder som berører og kan ødelegge menneskers forhold både til seg selv og til omgivelsene. Undersøkelsen peker på forhold ved oppreisningsordningene som ser ut til å kunne fungere som anerkjennende for noen søkere. Spesielt positivt vil det kunne være for tidligere barnevernsbarn å oppleve at de møtes av representanter fra det offentlige, altså saksbehandlere i oppreisningsordningene, som gir uttrykk for å ville høre dem, tro på historiene deres og arbeide for å fremme deres sak.

Samtidig mener jeg at det har tegnet seg et bilde av at det tilbudet om oppreisning til tidligere barnevernsbarn som eksisterer i Norge i dag kan beskrives som å være preget av ulikheter. Det synet jeg i utgangspunktet hadde på oppreisningsordningene for tidligere barnevernsbarn har endret seg underveis i prosessen. Tittelen på prosjektet var til å begynne med ”*Fra krenkelse til anerkjennelse*” - uten spørsmålstejn. Det har imidlertid vist seg å være nødvendig å drøfte ikke bare hvordan oppreisningsordningene anerkjenner søkere, men også hvorvidt det er grunnlag for å si at dette formålet oppnås. Jeg har betegnet situasjonen som urettferdig og som at måten dette er innrettet på i dag påfører noen mennesker nye krenkelseserfaringer. Denne påstanden begrunner jeg for det første med det faktum at noen tidligere barnevernsbarn som har opplevd omsorgssvikt og mishandling i institusjon og/eller fosterhjem bor i kommuner som ikke er tilknyttet noen oppreisningsordning overhodet. Disse menneskene finnes det ikke noe slikt tilbud til. Enkelte kommuner tilbyr oppreisning med langt lavere beløp og generelt mindre omfang enn de ordningene som er omfattet av min undersøkelse. Det kan gi uheldige symbolske signaler. I tillegg mener jeg at vi ikke kan se bort fra det faktum at det offentlige har valgt å gi en beklagelse til de som har vært utsatt for omsorgssvikt og overgrep i institusjoner og i fosterhjem, men ikke til de som har vært utsatt for lignende behandling av biologiske foreldre i hjemmet. Jeg vil hevde at denne gjennomgangen viser at mange kan har rett i å føle seg urettferdig behandlet når vi tar med det faktum at barneverntjenester rundt om i landet i mange tilfeller har vært eller burde ha vært opplyst om barnas situasjon, men likevel unnlatt å sette inn nødvendige tiltak mot dette. Kanskje må mangel på likhet i tilbudet og det faktum at de er preget av tilfeldighet være noe av det som tydeligst beskriver kjennetegn ved oppreisningsordningene for tidligere barnevernsbarn. Det arbeidet som er gjort i Prosjekt Oppreisning ser ut til å ha vært av

betydning fordi tidligere barnevernsbarns interesser er forsøkt ivaretatt her og fordi det herfra er gitt råd og anbefalinger om hvordan oppreisningsordninger kan og bør organiseres. Det ser imidlertid ut til å være behov for ytterligere samordning av arbeidet med utforming av formål og tilbud, muligens fra sentrale myndigheter.

Et av formålene med denne studien var å kunne sette fokus på hvordan kunnskap om tidligere barnevernsbarns historie og situasjon i dag kan komme til nytte. Vi som arbeider med barnevern i dag bør for det første ta lærdom av det tidligere barnevernsbarn forteller om det å ha vært utsatt for overgrep og omsorgssvikt under omsorg av barnevernet. Jeg vil hevde at det denne oppgaven peker på i den sammenhengen, er hvordan barnevernsarbeid som ikke fungerer godt nok kan få alvorlige konsekvenser som det er vanskelig å skulle gjøre opp for i ettertid. Historien om barn som har opplevd omsorgssvikt og overgrep da de var under offentlig omsorg bør motivere ansvarlige myndigheter og ansatte i barnevernet i dag til å arbeide for at det ikke skal være behov for å opprette oppreisningsordninger for tidligere barnevernsbarn på noe tidspunkt frem i tid. Betydningen av fokus på tilsyn og systemer som ivaretar plasserte barns sikkerhet samt viktigheten av å snakke med og lytte til barn er blant aktualiserte temaer. I tillegg anser jeg at studien genererer verdifull kunnskap om hvilke utfordringer det generelt sett kan være knyttet til å skulle iverksette tiltak rettet mot utsatte grupper i samfunnet og hvordan det bør gjøres grundige vurderinger av hvilke virkninger slike prosjekter kan få. Jeg mener at det teoretiske perspektivet som omfatter krenkelse og anerkjennelse som er benyttet her, har bidratt med nyttige innfallsvinkler til å forklare hvordan tiltak med gode intensjoner får manglende eller uønsket effekt dersom de ikke møter behovene hos målgruppa.

Empirien til denne undersøkelsen består av semistrukturerte kvalitative intervjuer med seks informanter. Utvalget er relativt lite, hvilket begrenser studien på en slik måte at funn og drøftinger må leses med dette som utgangspunkt. Selv om utvalget er lite, er informantene ressurspersoner på feltet og de har bidratt med verdifull kunnskap inn i dette prosjektet. En videreutvikling av denne kunnskapen ved hjelp av forskning på temaet vil være nyttig. Spesielt interessant hadde det vært å i større grad kunne rette blikket mot tidligere barnevernsbarn og deres egne beskrivelser av behov for og erfaringer med oppreisning og oppreisningsordninger.

Litteratur- og ressursliste

- Anbragt i Historien (2013) *Indsamling og formidling av historien til anbragte*. [Internett] Tilgjengelig fra: www.anbragtihistorien.dk [Lastet 11.09.13]
- Barne- og familiedepartementet (2004). *Barnehjem og spesialskoler under lupen. Nasjonal kartlegging av omsorgssvikt og overgrep i barnevernsinstitusjoner 1945-1980*. NOU 2004:23. Oslo, Statens forvaltningstjeneste. Tilgjengelig fra <http://www.regjeringen.no/Rpub/NOU/20042004/023/PDFS/NOU200420040023000DDDPDFS.pdf> [Lastet 12.03.2013]
- Barne- og familiedepartementet (2005). *Erstatningsordninger for barn i barneheimar og spesialskular for barn med åtferdsvanskar*. Stortingsmelding nr. 24 (2004-2005). Oslo: Barne- og familiedepartementet. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/Rpub/STM/20042005/024/PDFS/STM200420050024000DDPDFS.pdf> [Lastet 19.09.2013]
- Blom, H. (2012). [Internett] Tilgjengelig fra www.oppreisning.com [Lastet 02.04.2013].
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). *Using thematic analysis in psychology*. *Qualitative research in psychology*, 3:2, p. 77 – 101.
- Bunkholdt, V. (2009). *Hvordan kunne det skje? – Tidens oppdragelse, systematisk mishandling eller brodne kar?* *Tidsskriftet Norges barnevern* Vol. 86, nr. 4, s. 261-269
- Creswell, J. (2007). *Qualitative Inquiry and Research Design: choosing among five approaches* (2 ed.). Thousand Oaks, CA: Sage
- Danmarks Radio (2011). Ingen undskydning til børnehjemsbørn. *Danmarks Radio* 09.05.2011. [Internett] Tilgjengelig fra: <http://www.dr.dk/Nyheder/Indland/2011/05/09/115029.htm> [Lastet 03.10.13]
- De nasjonale forskningsetiske komiteer (2006). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. [Internett] Tilgjengelig fra: <http://www.etikkom.no/retningslinjer/NESHretningslinjer/06> [Lastet 12.03.13]
- Ericsson, K. (2002). Hva er “gode nok foreldre”? Barnevernets vurderinger i et historisk perspektiv. I: I. Söderlind (red.): *Uppväxt, familjeformer og barns bästa. Om familjeliv som offentlig angelagenhet och vardaglig praktikk*. Stockholm: Sahlanders Grafiska
- Ericsson, K. (2009). *Samfunnets stebarn*. Oslo: Universitetsforlaget
- Ersättningsnämnden i Sverige (2013). [Internett] Tilgjengelig fra: www.ersattningnamnden.se [Lastet 03.10.13]

- Fellesorganisasjonen (2010). Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernpedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsarbeidere. [Internett] Tilgjengelig fra: http://www.fo.no/getfile.php/01%20Om%20FO/Hefter%20og%20publikasjoner/Yrkesetisk_2011_lav%281%29.pdf [Lastet 14.11.2013]
- Fraser, N. & Honneth, A. (2003). *Redistribution or Recognition? A Political-Philosophical Exchange*. New York: Verso
- Gilje, N., & Grimen, H. (1993). *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger* (3 ed.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Hagen, G. (2001). *Barnevernets historie*. Om makt og avmakt i det 20. århundret. Oslo: Akribe forlag
- Holstein, J.A., & Gubrium, J.F. (2011). The Constructionist Analytics of Interpretive Practice. I Denzin, N.K., & Lincoln, Y.S. (Eds.) *The SAGE Handbook of Qualitative Research* (pp. 341-357) Thousand Oaks, CA: Sage
- Honneth, A. (2008). *Kamp om anerkjennelse*. Oslo: Pax forlag
- Høilund, P. & Juul, S. (2005). *Anerkendelse og dømmekraft i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag
- Jacobsson, B. (2013). *Ordförandebloggen. Ersättningsnämndens första fem månader*. [Internett] Riksförbundet för Samhällets Styvbarn. Tilgjengelig fra: <http://styvbarn.se/Benny/?p=260> [lastet 03.10.13]
- Justis- og politidepartementet (2004). Erstatningsordning for krigsbarn og *erstatningsordninger for romanifolk/tatere og eldre utdanningsskadelidende samer og kvener*. Stortingsmelding nr. 44 (2003-2004). Oslo: Justis- og politidepartementet. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/regpubl/stmeld/20032004/stmeld-nr-44-2003-2004-.html?id=198295> [Lastet 22.10.2013]
- Kirkengen, A.L. (2009). *Hvordan krenkede barn blir syke voksne*. Oslo: Universitetsforlaget
- Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis. An Introduction to Its Methodology*. Thousand Oaks: Sage Publications
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk
- Larsson, M. (2012). Ny lag skal ge de som vanvårdats opprettelse. *Socialdepartementet* 10.05.2012. [Internett] Tilgjengelig fra: <http://www.regeringen.se/sb/d/15525/a/192636> [Lastet 02.10.2013]

- NRK Nyheter (2011). – Krever lik behandling av barnevernsbarn. *NRK Nyheter* 19.12.2011. [Internett] Tilgjengelig fra <http://m.nrk.no/1.7920901> [Lastet 10.11.2013]
- NRK Trøndelag (2011). – 39 har dødd etter at de fikk erstatning. *NRK Trøndelag* 09.12.2011. [Internett] Tilgjengelig fra: <http://www.nrk.no/trondelag/-39-har-dodd-etter-erstatning-1.7909112> [Lastet 10.10.13]
- Nyman, A. (2012). *Att lära av vanvård i den sociala barnvården*. Stockholm: Gothia
- Pettersen, K.S. (2010). *Kommunale oppreisningsordninger for tidligere barnevernsbarn. Resultater fra en kartleggingsstudie*. [Internett] Tilgjengelig fra http://www.ks.no/PageFiles/10569/094015_kommunale_oppreisningsordninger_lesemodus.pdf [Lastet 17.04.13]
- Pettersen, K.S. & Simonsen, E. (2010). *Anerkjennelse og profesjon*. Oslo: Cappelen
- Prosjekt Oppreisning (2012). [Internett] Tilgjengelig fra: www.oppreisning.com [Lastet 02.05.2013].
- Rapley, T. (2004) Interviews. I Seale, C., Gobo, G., Gubrium, J.F., & Silverman, D. (Eds.) *Qualitative Research Practice*. (pp. 15-33) Thousand Oaks, CA: Sage
- Raunio, K. (2002). From Self-Sufficiency to Diversity - the Generation of Knowledge in Social Work. *Nordisk Sosialt Arbeid*, 3, 131-139.
- Simonsen, E. & Pettersen, K.S. (2007). *Både rett og rimelig – billighetserstatning og velferdsstaten*. Tidsskrift for velferdsforskning Vol. 10, No. 2, side 91–102
- Silverman, D. (2006). *Interpreting qualitative data*. Los Angeles: Sage
- Socialdepartementet (2011). *Vanvård i social barnvård. Sluttrapport*. SOU 2011:61. Stockholm. Tilgjengelig fra: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/17/66/70/7ccfaa21.pdf> [Lastet 14.06.2013]
- Stene, K. & Blom, H. (2012). Sluttrapport, Prosjekt Oppreisning. [Internett] Tilgjengelig fra: http://stavanger.kommune.no/Global/Bilder/Nyhetsvedlegg/PROPP_Sluttrapport_120310.pdf [Lastet 02.05.2013].
- SVT Nyheter (2013). Var tredje vanvårdad får ingen ersättning. *SVT* 15.07.2013. [Internett] Tilgjengelig fra: <http://www.svt.se/nyheter/sverige/var-tredje-vanvardad-far-ingen-ersattning> [Lastet 26.09.2013]
- Thagaard, T. (2003). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget

Vedlegg 1: Informasjonsskriv med samtykkeerklæring

Vedlegg 2: Intervjuguide

Vedlegg 3: Godkjenning fra NSD

Vedlegg 1

Informasjon om masteroppgave

Forespørsel om å delta i intervjuundersøkelse i forbindelse med masteroppgave

Mitt navn er Ingjerd Raanes Vangstad, jeg er barnevernspedagog og student ved masterprogram i barnevern på Universitetet i Bergen. Nå arbeider jeg med den avsluttende masteroppgaven. Tema for oppgaven er **begrepet og fenomenet krenkelse innenfor konteksten av oppreisningsordningene for tidligere barnevernsbarn**. I den forbindelse ønsker jeg å intervju personer som arbeider eller har arbeidet med behandling av søknader om oppreisning.

Formålet med undersøkelsen

Jeg er opptatt av og interessert i barnevernsbarnas historie i Norge. Slik jeg ser det, gir de oppreisningsordningene vi har rundt om i landet i dag mulighet for et unikt innblikk i nettopp dette temaet. Ved å gjennomføre denne undersøkelsen skal jeg belyse hvordan samfunnet i dag, representert ved ansatte i ulike oppreisningssekretariater, møter tidligere barnevernsbarn når de søker det offentlige om oppreisning for det de har opplevd. Jeg ønsker å belyse hvordan de krenkelsene som disse menneskene forteller at de har vært utsatt for beskrives og forstås.

Intervjutema

Intervjuundersøkelsen skal bestå av seks individuelle semi-strukturerte intervjuer á 1-1,5 times varighet. Her vil informantene bli oppfordret til å fortelle om sitt inntrykk av generelle tendenser når det gjelder de tidligere barnevernsbarnas historier om de krenkelseserfaringene de har gjort seg under offentlig omsorg. Jeg vil også komme til å stille spørsmål om hvordan vurderingene om innvilgelse av oppreisning foregår, og hvordan det skilles mellom ulike alvorlighetsgrad og dermed ulike oppreisningssummer.

Taushetsplikt og anonymitet

Intervjuene vil bli tatt opp på bånd og videre bli behandlet som lydfiler på pc. Jeg kommer også til å ta noen notater underveis. Et intervju vil ta maksimum halvannen time, og vi blir sammen enige om tid og sted.

Det er frivillig å delta i undersøkelsen og det vil være mulig å trekke seg fra denne uten å måtte begrunne det. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt. Jeg kommer til å oppbevare datamaterialet på en bærbar pc som er sikret med passordtilgang, samt at denne oppbevares i et låsbart rom. Ingen enkeltpersoner vil kunne kjenne seg igjen i den ferdige oppgaven og det vil ikke være mulig å se sammenheng mellom uttalelser og geografisk plassering eller arbeidssted. Opplysningene anonymiseres og opptakene og notatene slettes når oppgaven er ferdig, senest innen 30.6.2014.

Det forutsettes at informantene ivaretar sin taushetsplikt overfor søkerne. Jeg ønsker å presisere at jeg ikke er ute etter informasjon om enkeltpersoner eller opplysninger som kan identifisere personer og steder.

Undersøkelsen er meldt inn til og godkjent av Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S (NSD). For mer informasjon, se <http://www.nsd.no/personvern/>.

Ta gjerne kontakt med meg på telefonnr. 99 23 79 70 eller via epost til ingjerd.vangstad@student.uib.no for mer informasjon. Min hovedveileder er Kaare T. Pettersen ved Høgskolen i Østfold. Ragnhild Hollekim ved Universitetet i Bergen er biveileder på oppgaven.

Det er fint dersom dere kan ta stilling til denne henvendelsen snarest mulig. Jeg vil ta kontakt igjen om en uke for nærmere avklaring. Jeg håper å få positiv respons - deres deltakelse er av stor verdi for denne undersøkelsen og mitt arbeid med masteroppgaven.

Med vennlig hilsen

Ingjerd Raanes Vangstad

Universitetet i Bergen

Vedlegg: Samtykkeerklæring med informasjon

Samtykke til deltakelse i undersøkelse:

Jeg har mottatt informasjon om studien av oppreisningsordninger for tidligere barnevernsbarn i forbindelse med Ingjerd Raanes Vangstad sitt arbeid med masteroppgave i barnevern og ønsker å delta i undersøkelsen. Jeg er kjent med at de opplysningene jeg gir i samtalen blir brukt slik de er blitt omtalt i ovenfor nevnte skriv. Min deltagelse er frivilling og jeg kan når som helst trekke meg.

Dato.....

.....

Underskrift

Intervjuguide

1) Innledende spørsmål

- Jeg ønsker at du forteller litt om ditt arbeid med oppreisningsordningen for tidligere barnevernsbarn.
- Hvor lenge har du jobbet med dette?
- Hvilke arbeidsoppgaver har du?
- Hvilken utdannings- og yrkesfaglig bakgrunn har du?

2) Om oppreisningsordningene for tidligere barnevernsbarn

- Kan du si noe om de juridiske rammene for arbeidet med oppreisning?
- Oppreisningsordninger kan være noe ulikt organisert. Hvordan vil du beskrive den ordningen du arbeider med?
- Er det knyttet noen spesielle utfordringer til det organisatoriske?
- Kan du si noe om inkluderingskriteriene for denne ordningen?
- Hva slags informasjon består en søknad om oppreisning av?
- Tilbys det bistand til personer som har behov for hjelp til å utforme en søknad? Evt. på hvilken måte?

3) Tidligere barnevernsbarns beskrivelser i søknader om oppreisning

- En søknad om oppreisning skal inneholde en beskrivelse av det søkeren ønsker oppreisning for, en egenerklæring. Kan du si noe om variasjoner mht utformingen av disse beskrivelsene?
- Hvordan kategoriseres søknadene?
- Hvordan arbeider dere med innhenting av informasjon?
- Hvordan arbeider dere når dere er i tvil om hvorvidt søknaden faller inn under ordningen?
- På hvilket grunnlag foretas de vurderingene som leder til beslutninger om evt innvilgelse eller avslag?
- Jeg ønsker at du sier noe om ditt inntrykk av generelle tendenser når det gjelder barnevernsbarns beskrivelser av sin egen situasjon som barn.
  - Krenkelser kan blant annet forstås/kategoriseres som fysiske overgrep, tap av rettigheter og/eller stigmatisering. Hvordan vil du beskrive de krenkelsene det søkes om oppreisning for i forhold til dette?
  - I hvilket omfang og på hvilke måter beskrives manglende oppfølging og/eller omsorgssvikt i søknadene (altså saker hvor det ikke har forekommet fysiske overgrep)?
- Har du gjort deg noen tanker om hvordan dagens barnevern kan dra nytte av den kunnskapen vi får om de tidligere barnevernsbarns historier?

4) Avsluttende spørsmål

- Er det temaer vi ikke har vært innom som du kunne tenke deg å snakke om?
- Er det noe du vil tilføye?

Vedlegg 3

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Ragnhild Hollekim
HEMIL-senteret
Universitetet i Bergen
Christiesgt. 13
5015 BERGEN

Vår dato: 28.09.2012

Vår ref: 31627 / 3 / IB

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 26.09.2012. Meldingen gjelder prosjektet:

31627	<i>Begrepet og fenomenet krenkelse innenfor konteksten av oppreisningsordningene for tidligere barnevernsbarn</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Universitetet i Bergen, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Ragnhild Hollekim</i>
<i>Student</i>	<i>Ingjerd Raanes Vangstad</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstillter kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 30.06.2014, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Inga Brautaset

Inga Brautaset tlf: 55 58 26 35
Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: Ingjerd Raanes Vangstad, Ekornveien 1, 1785 HALDEN

Avdelingskontorer / District Offices

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrr.svarva@svt.ntnu.no
TRONDHØJ: NSD, SUF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nordman@suu.uib.no

Data innhentes ved personlig intervju med rådgivere som arbeider/har arbeidet med behandling av søknader om oppreisning for tidligere barnevernsbarn. Studenten tar selv kontakt med aktuelle informanter på bakgrunn av offentlig informasjon.

Utvalget får muntlig og skriftlig informasjon om prosjektet og de som ønsker å delta samtykker skriftlig. Personvernombudet vurderer informasjonsskrivet godt utformet jf. vilkårene i personopplysningsloven.

I intervjuene innhentes informasjon om hvordan søknader om oppreisning vurderes og behandles, samt informantenes syn på generelle tendenser når det gjelder forståelsen av begrepet krenkelse.

Det skal ikke innhentes identifiserende opplysninger om enkeltbarn, og informanten gjøres oppmerksom på dette i informasjonsskrivet.

Lydopptak av intervjuene behandles elektronisk. Datamaterialet kan inneholde indirekte personidentifiserende opplysninger, bl.a. om arbeidsplass, alder, kjønn, yrke, utdanningsbakgrunn. Navn erstattes med koder som viser til en koblingsnøkkel som oppbevares adskilt fra øvrige opplysninger på egen passordbeskyttet fil.

Personvernombudet legger til grunn at veileder og student setter seg inn i og etterfølger Universitetet i Bergen sine interne rutiner for datasikkerhet, spesielt med tanke på bruk av privat pc til oppbevaring av personidentifiserende data.

Datamaterialet anonymiseres når prosjektet er avsluttet, senest innen 30.06.2014 (jf. informasjonsskrivet til deltagerne). Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at det ikke er mulig for noen å gjenkjenne enkeltpersoner, ved å:

- slette direkte personopplysninger (navn/koblingsnøkkel),
- fjerne, omskrive eller grovkategorisere indirekte personopplysninger, og
- slette lydopptak.